

Doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.

Základy ekologie

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická

ABIOTICKÉ FAKTORY

Elektromagnetické záření

Elektromagnetické záření

Obecná charakteristika

Elektromagnetické záření

➤ elektromagnetické vlnění

➤ základní vztah $c = \lambda \cdot f$

c – rychlost šíření ($\text{m}\cdot\text{s}^{-1}$)

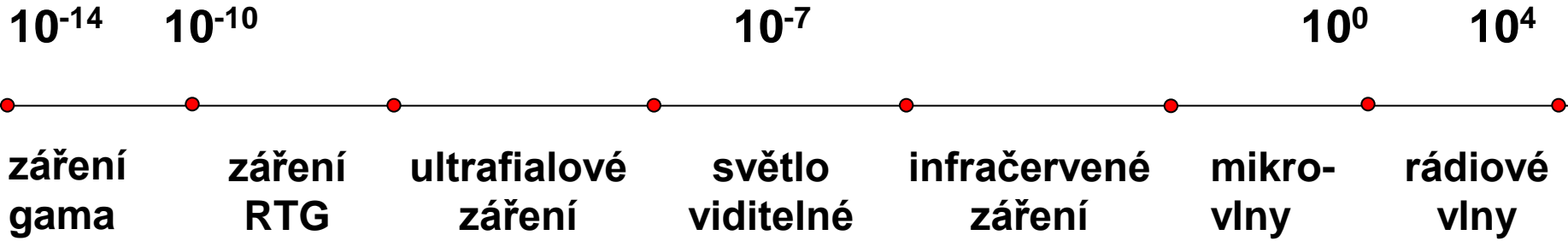
λ – vlnová délka (m)

f - frekvence (s^{-1})

➤ rychlost ve vakuu $c = 300\,000 \text{ km}\cdot\text{s}^{-1}$

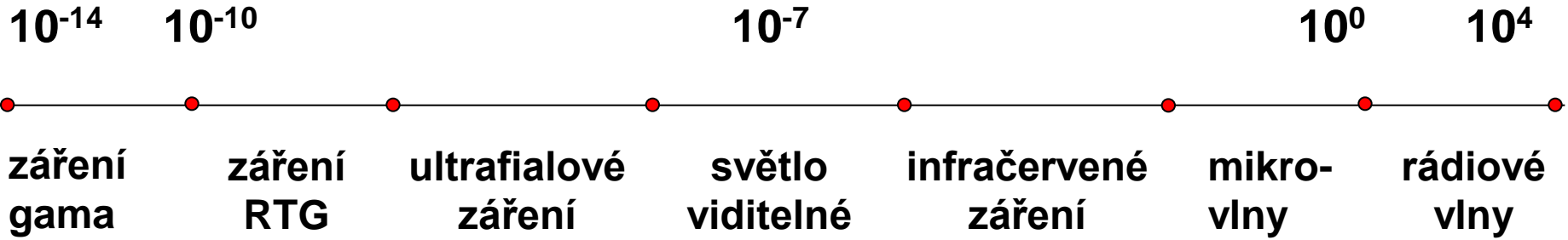
Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

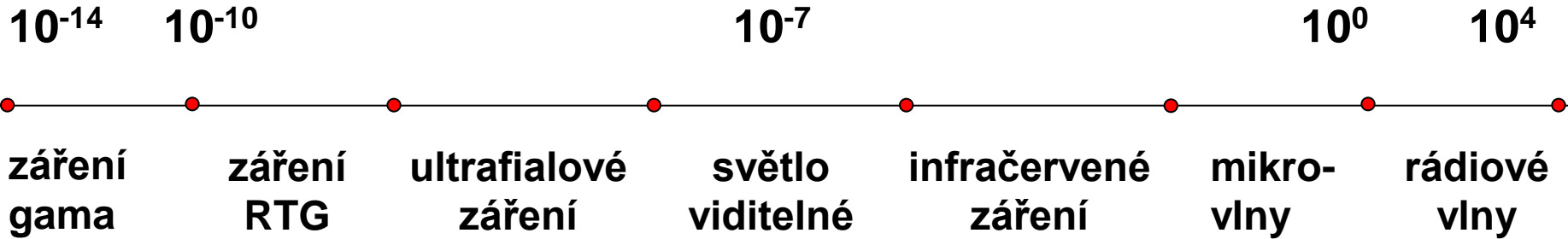

klesá vlnová délka

roste nebezpečnost pro organismy

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

gama + RTG

sluneční záření

mikrovlny + rádiové

Elektromagnetické záření

Záření gama a RTG

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

gama + RTG

- součást radioaktivního záření
- vysoce rizikové pro organismy
- (bude součástí kapitoly Radioaktivita)

Elektromagnetické záření

Sluneční záření

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

10^{-14} 10^{-10} 10^{-7} 10^0 10^4

záření
gama

záření
RTG

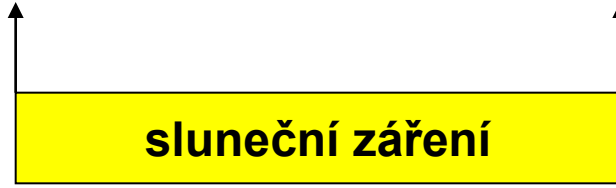
ultrafialové
záření

světlo
viditelné

infračervené
záření

mikro-
vlny

rádiové
vlny

Sluneční záření

➤ na zemský povrch dopadá v rozsahu vlnových délek 300 – 10 000 nm

➤ 3 základní složky:

- ultrafialové záření (UV)

- světlo

- infračervené záření (IČ, IR)

Elektromagnetické záření

Sluneční záření

Ultrafialové záření

Ultrafialové záření

- přináší asi 10 % energie
- UV nižších vlnových délek – smrtící účinky na protoplazmu organismů
- zachycováno ozónovou vrstvou v atmosféře

Ozónová díra

OZONOVÁ DÍRA

UV ZÁŘENÍ

atmosféra bez kyslíku $\Rightarrow$ bez ozónu

O_2

O_3

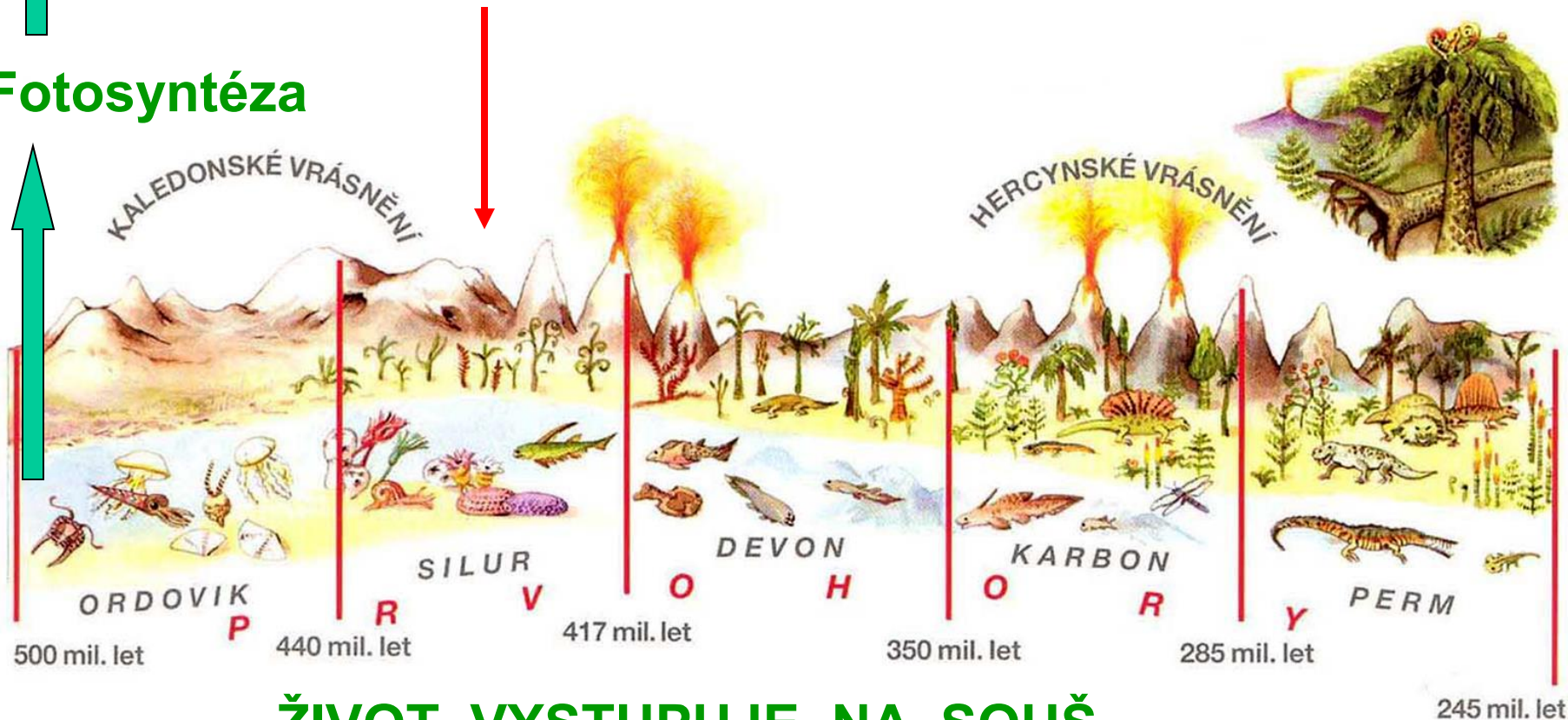

OZONOVÁ DÍRA

UV ZÁŘENÍ

nárůst koncentrace
kyslíku ⇒ ozónu

Fotosyntéza

ŽIVOT VYSTUPEJE NA SOUŠ

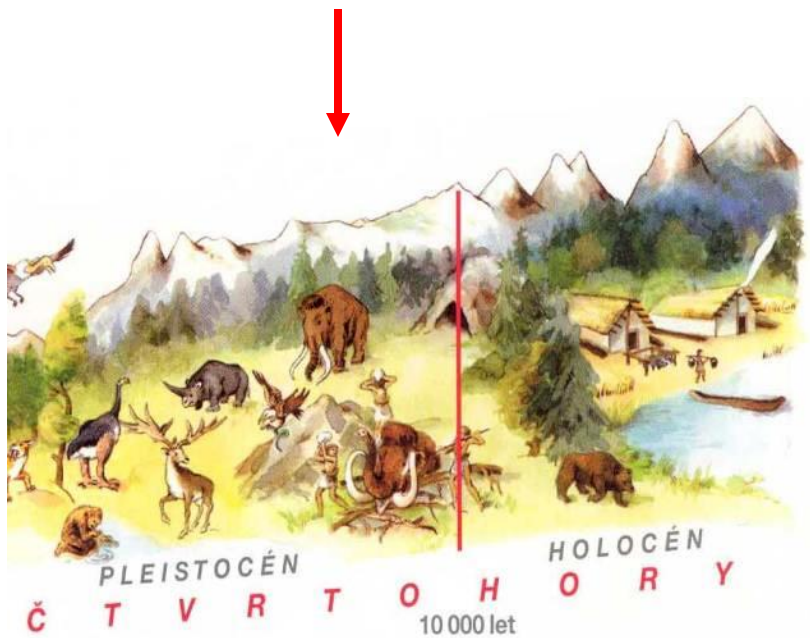
245 mil. let

OZONOVÁ DÍRA

SOUČASNOST

UV ZÁŘENÍ

OZÓNOVÁ VRSTVA

UV ZÁŘENÍ

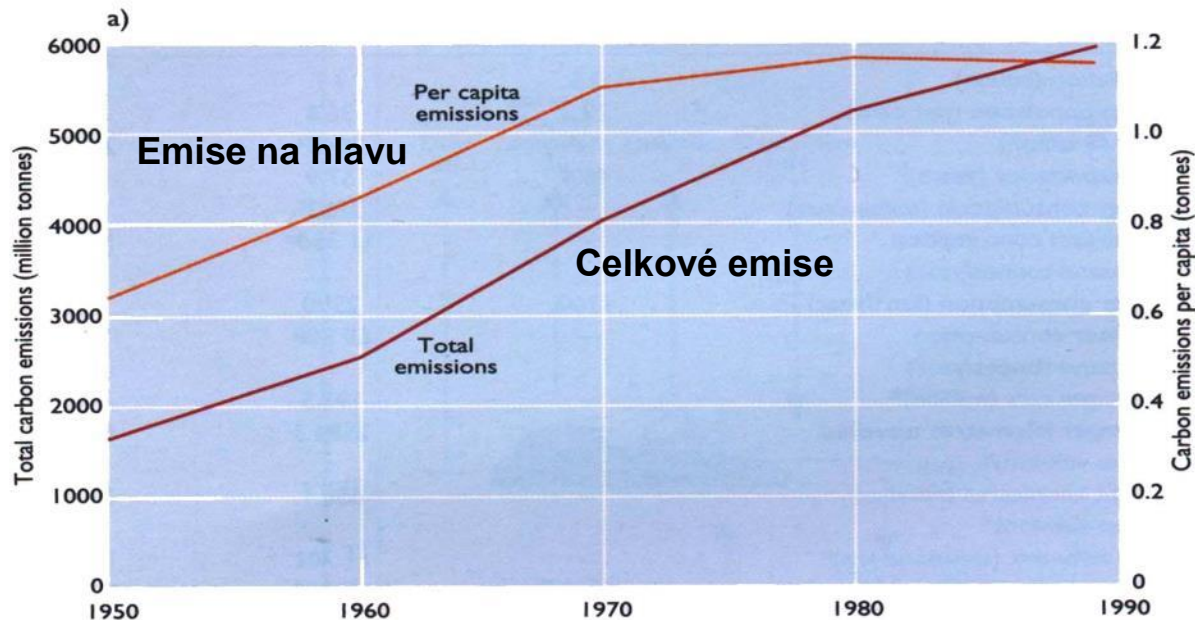
NARUŠENÁ
OZÓNOVÁ VRSTVA

EMISE
FREÓNŮ

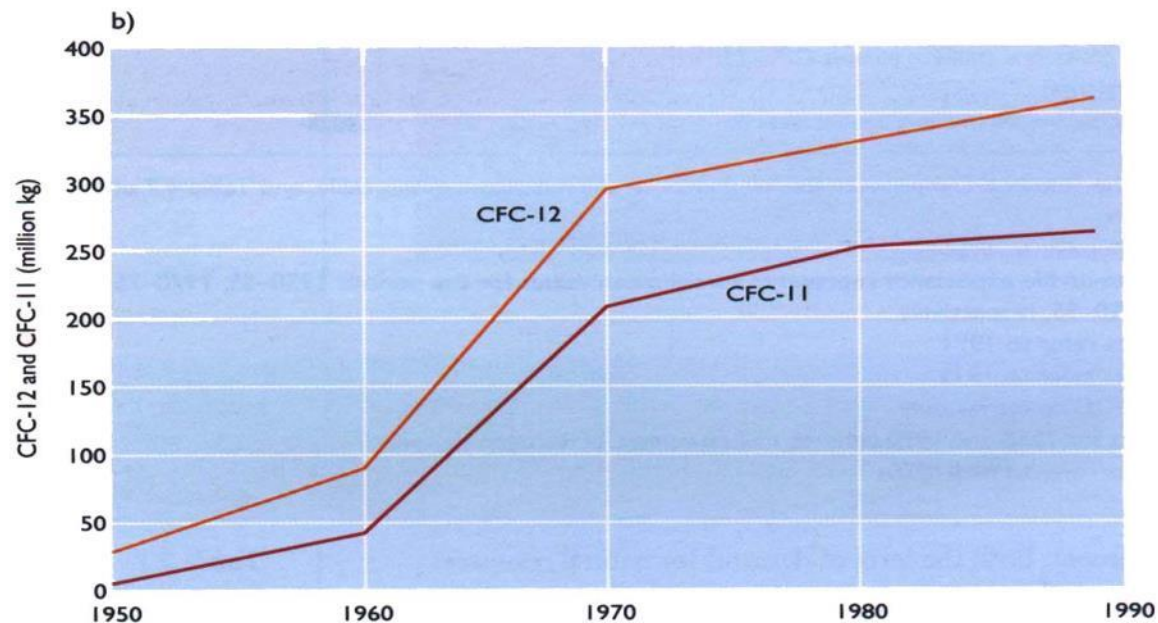

VÝVOJ EMISÍ SKLENÍKOVÝCH PLYNŮ

Celkové emise CO₂
(mil. tun uhlíku/rok)

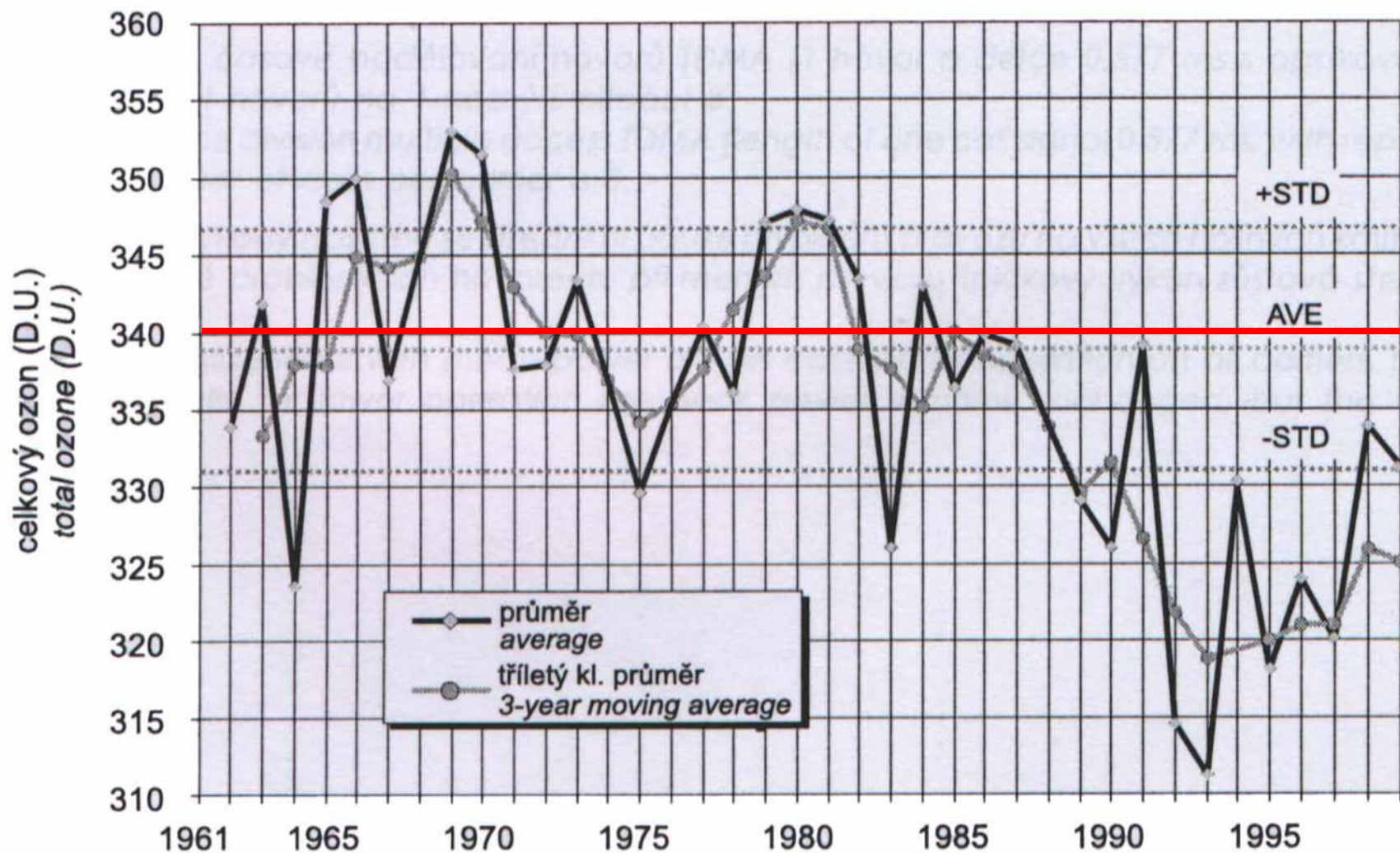
Celkové emise freónů
CFC-11, CFC-12
(mil. kg/rok)

(Europa's Environment, 1995)

KONCENTRACE OZONU

Roční průměry celkového ozonu v letech 1962 - 1999

OZONOVÁ DÍRA

zima

UV ZÁŘENÍ

POKOŽKA

vrstva dělení
buněk pokožky

MELANOCYTY
v klidovém stavu
produkce barviva malá

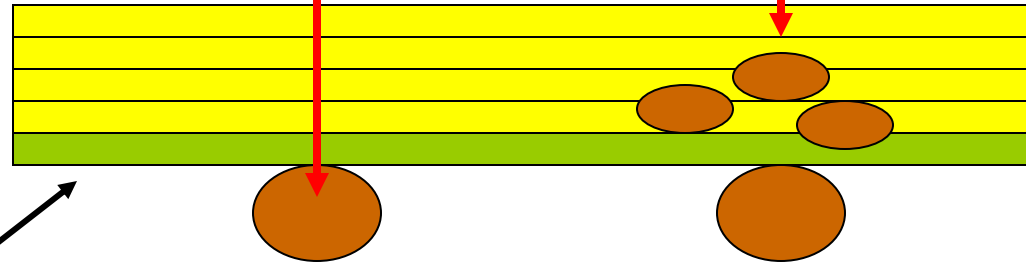
OZONOVÁ DÍRA

léto

UV ZÁŘENÍ

POKOŽKA

vrstva dělení
buněk pokožky

MELANOCYTY

indikace UV záření
produkce barviva – melaninu
ochranný filtr pro dělicí vrstvu

OZONOVÁ DÍRA

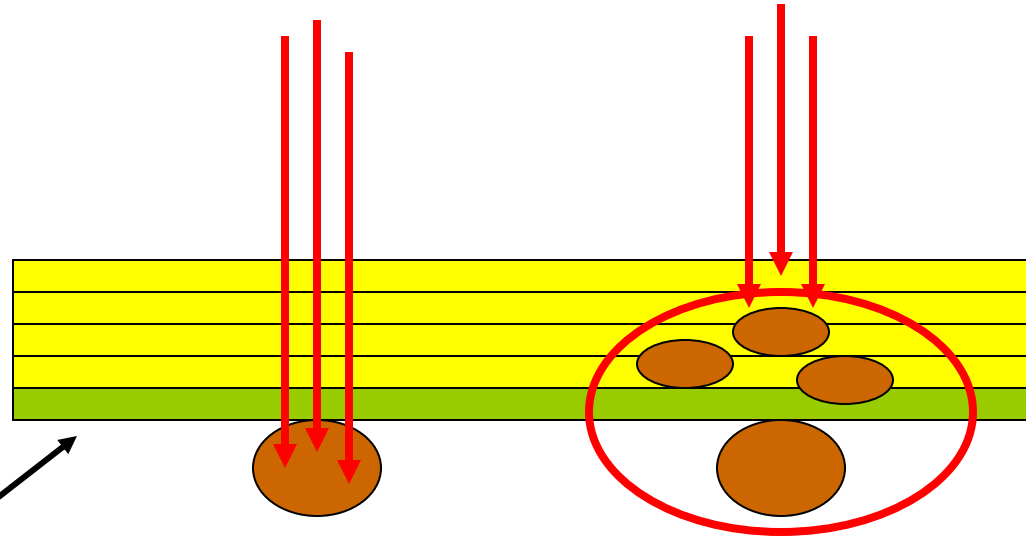
OZONOVÁ DÍRA

léto

UV ZÁŘENÍ

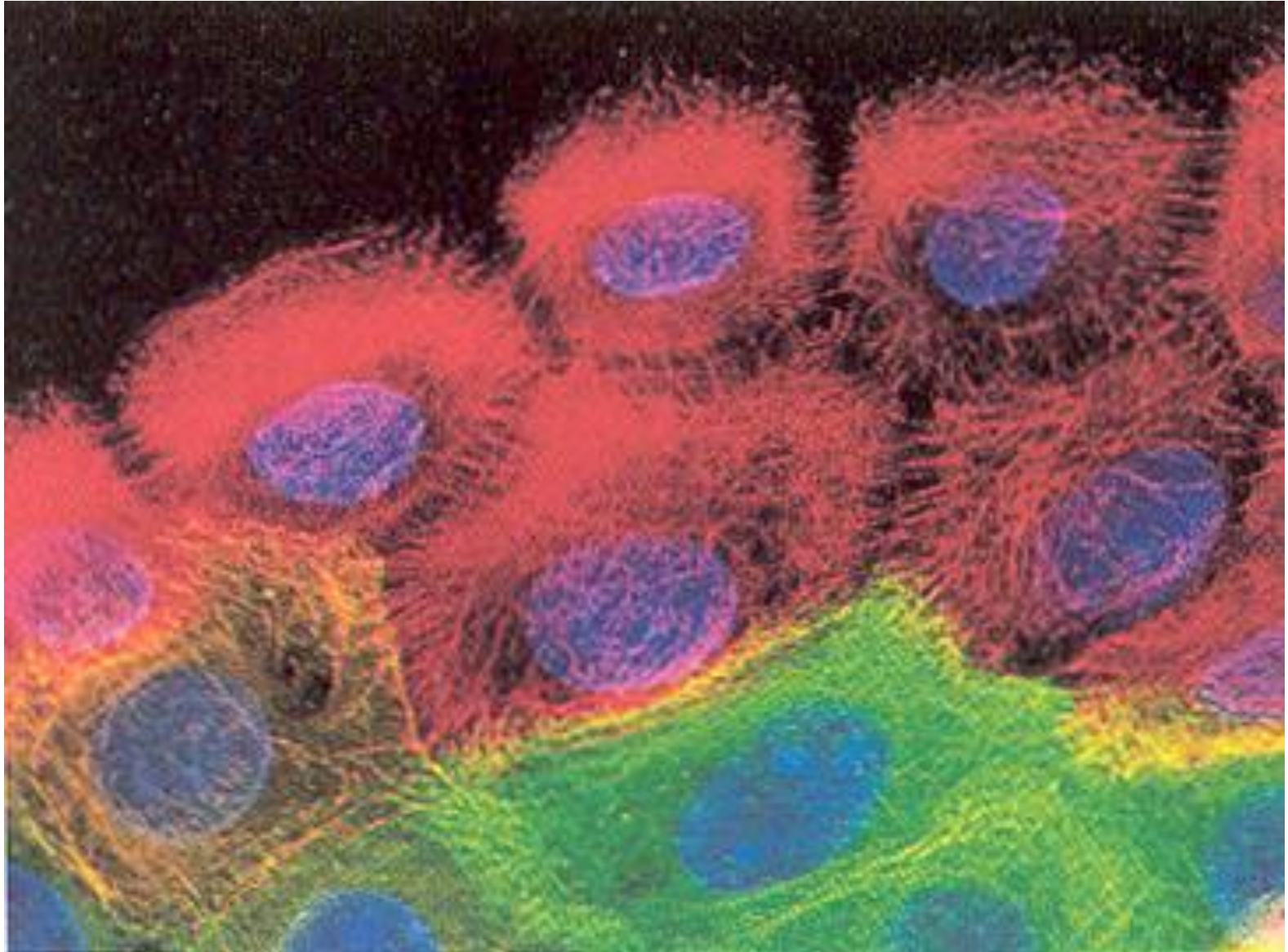
POKOŽKA

vrstva dělení
buněk pokožky

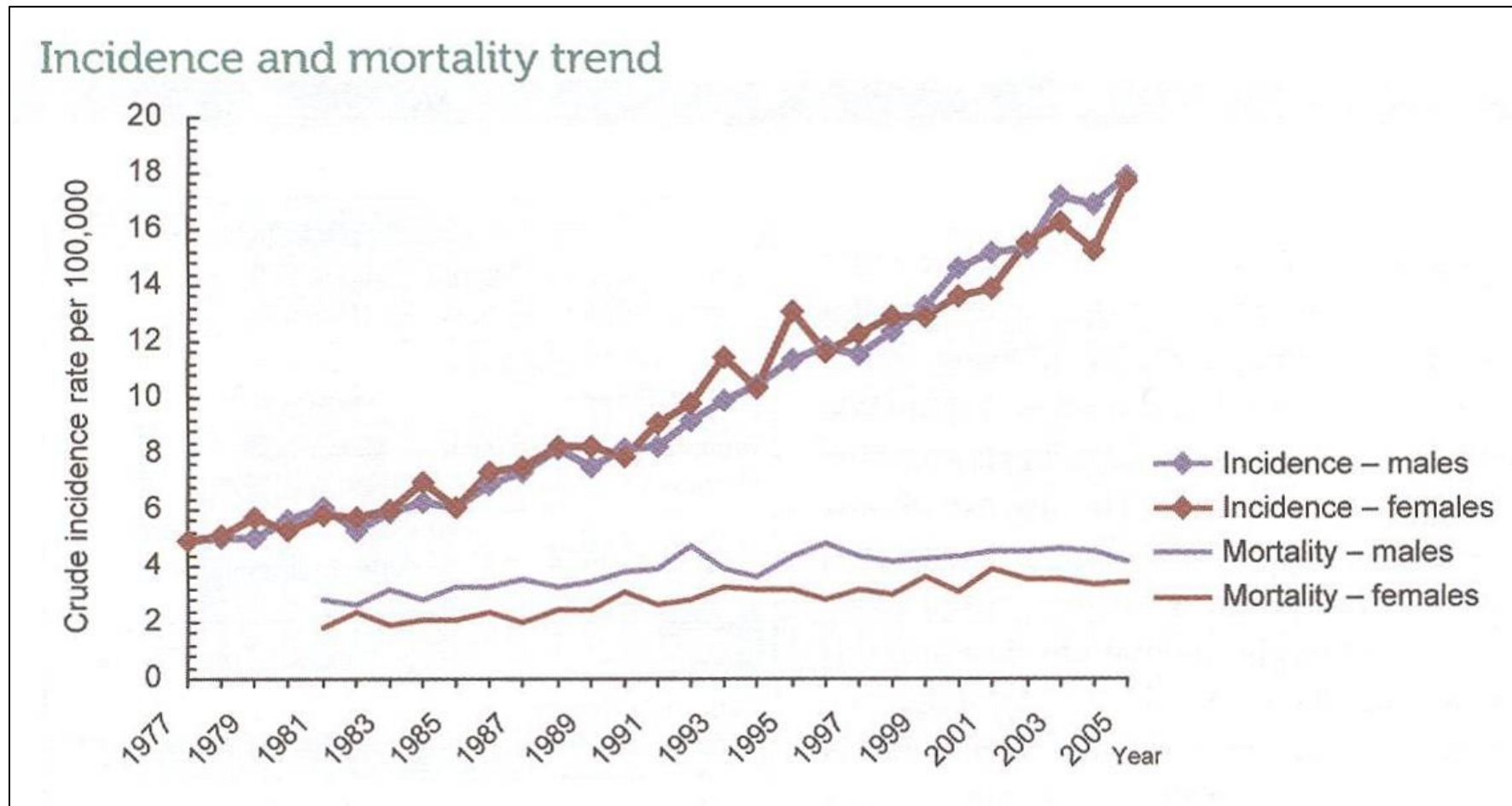

MELANOCYTY
při vysoké dávce UV
riziko rakovinného bujení

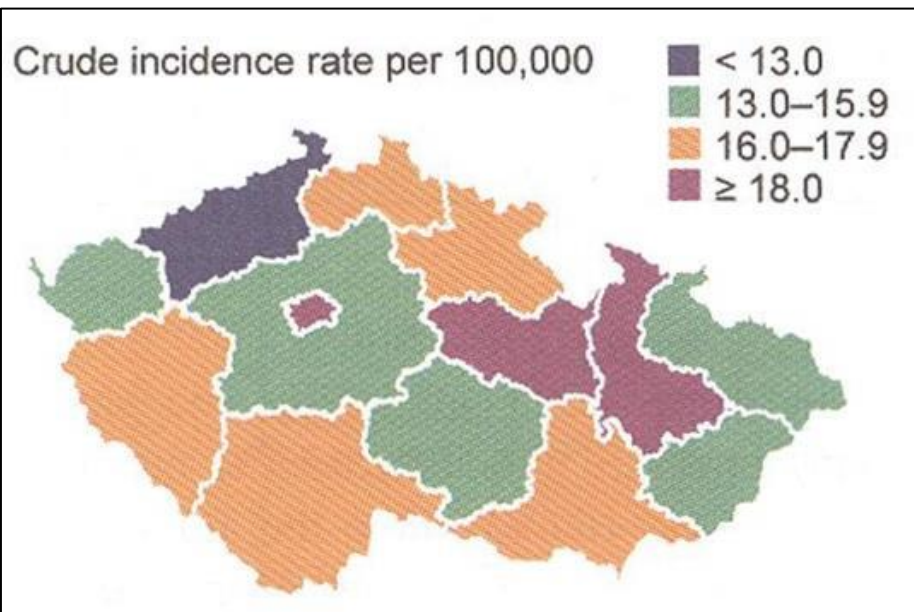
RAKOVINOVÁ BUŇKA

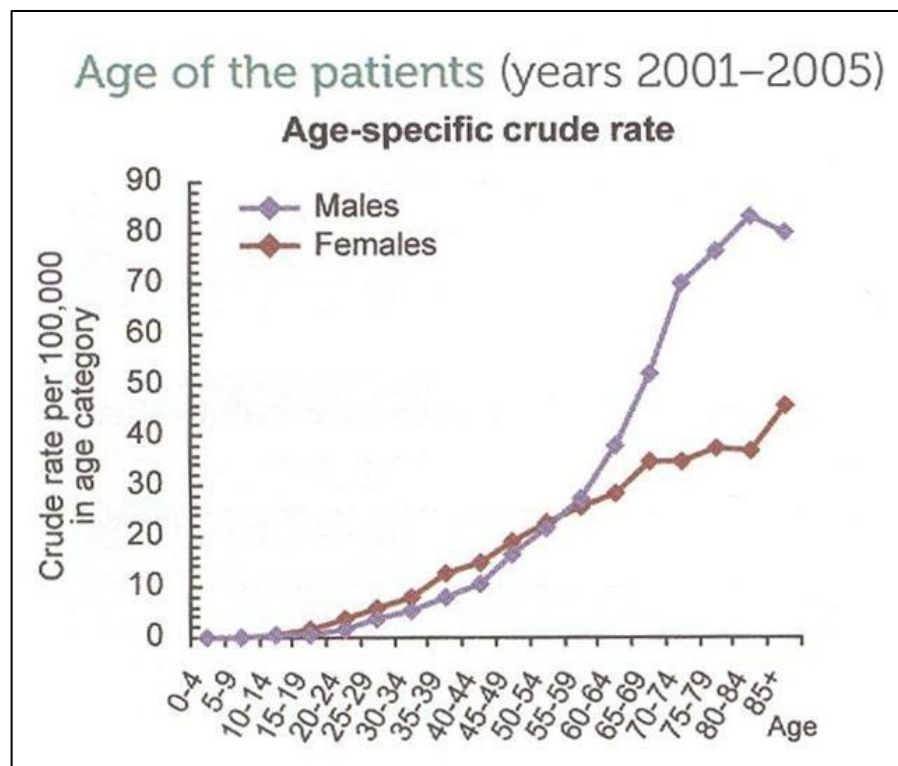
KŮŽE – MELANOMY

KŮŽE – MELANOMY

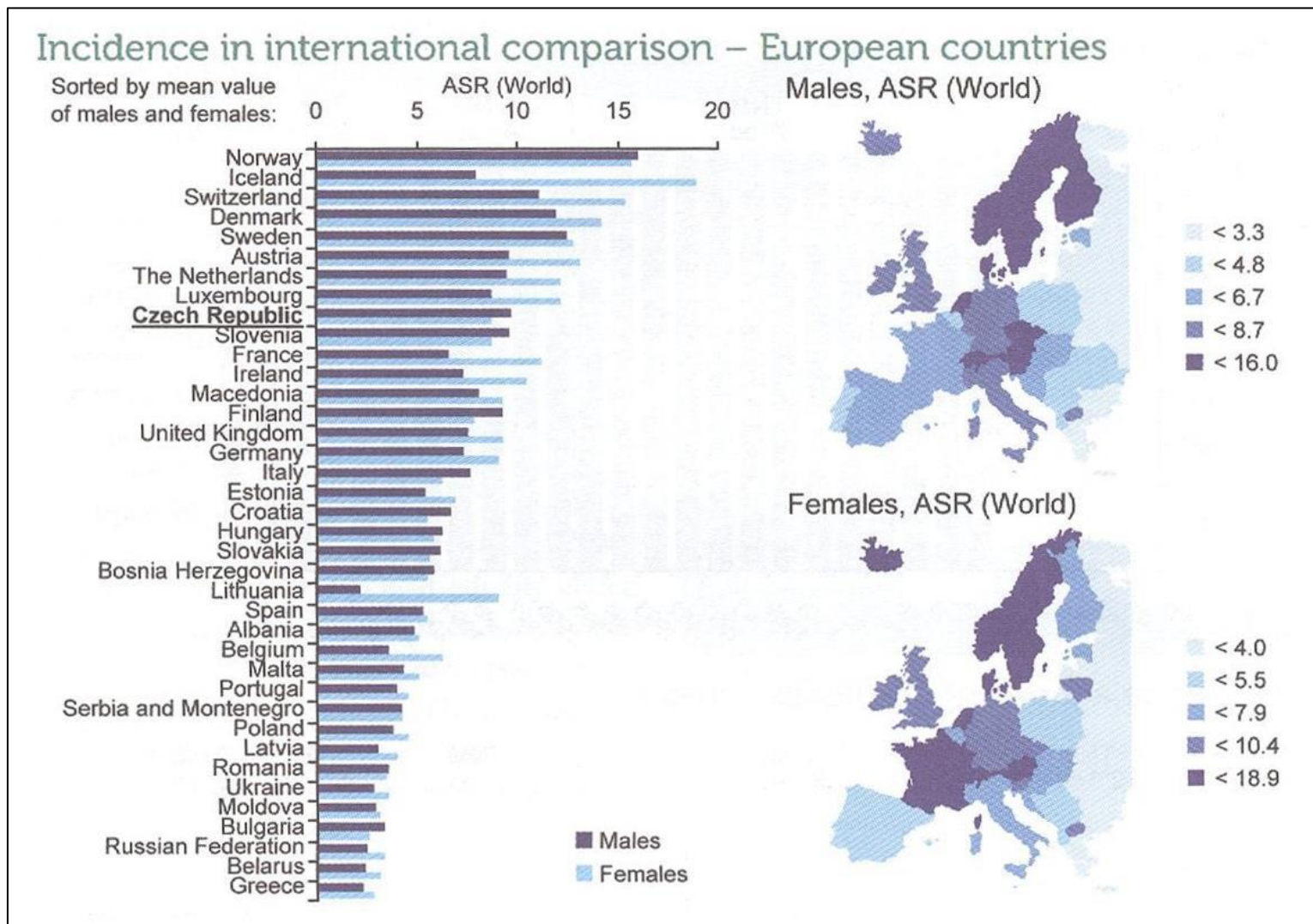

Výskyt podle regionů

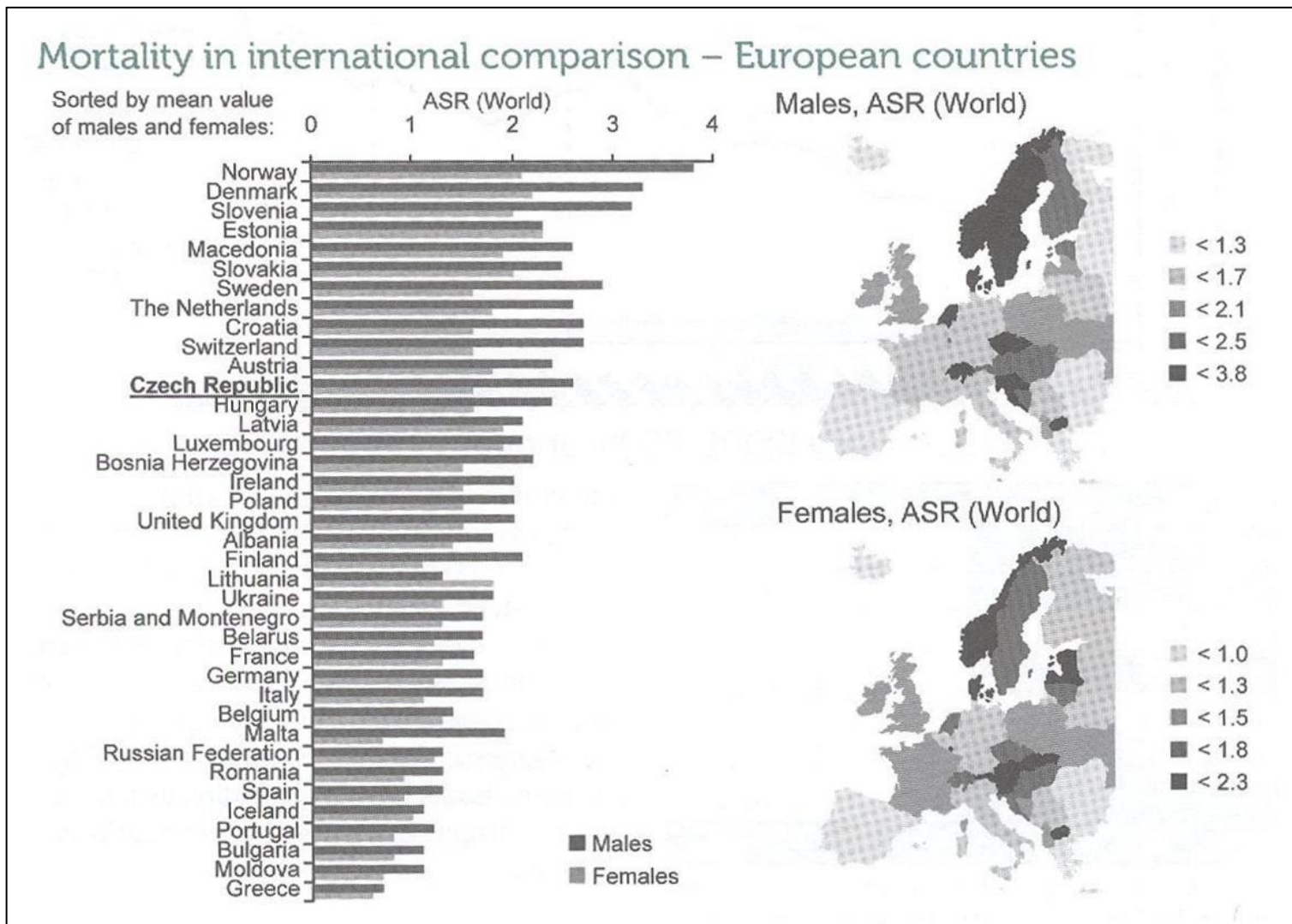

Výskyt podle věku pacientů

MELANOMY KŮŽE – VÝSKYT V EVROPĚ

MELANOMY KŮŽE – ÚMRTNOST V EVROPĚ

Fotochemický smog

Smog

- **Odvozeno ze slov *smoke* (kouř) + *fog* (mlha)**
- **2 základní typy smogu:**
  - redukční - typ Londýn, zimní
  - oxidační - kalifornský, Los Angeles, letní, fotochemický

Redukční smog

- Základem jsou emise ze spalování uhlí + voda oxid siřičitý – oxidace na kyselinu sírovou
- Smogové katastrofy – Londýn 1952
- ČR – Podkrušnohoří 70. – 80. léta 20. století

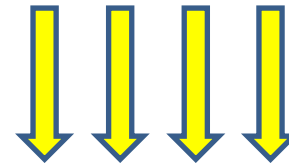

Oxidační smog - vznik

- **Základem jsou emise ze spalování ropy + UV záření**
- **Problém měst s vysokou intenzitou automobilové dopravy**
  - **především v městech s dlouhou dobou slunečního svitu**
- **ČR – Praha**

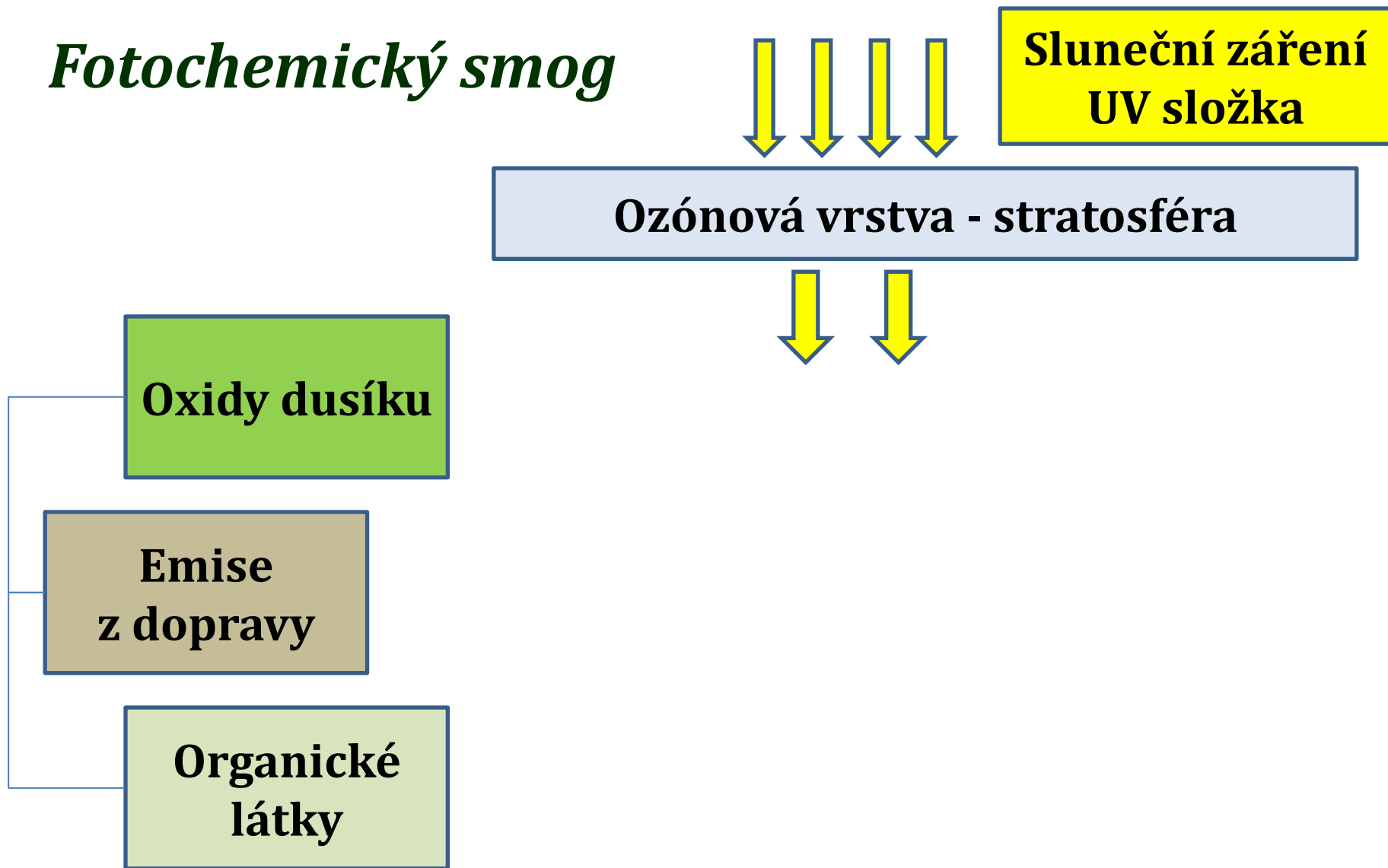
Fotochemický smog

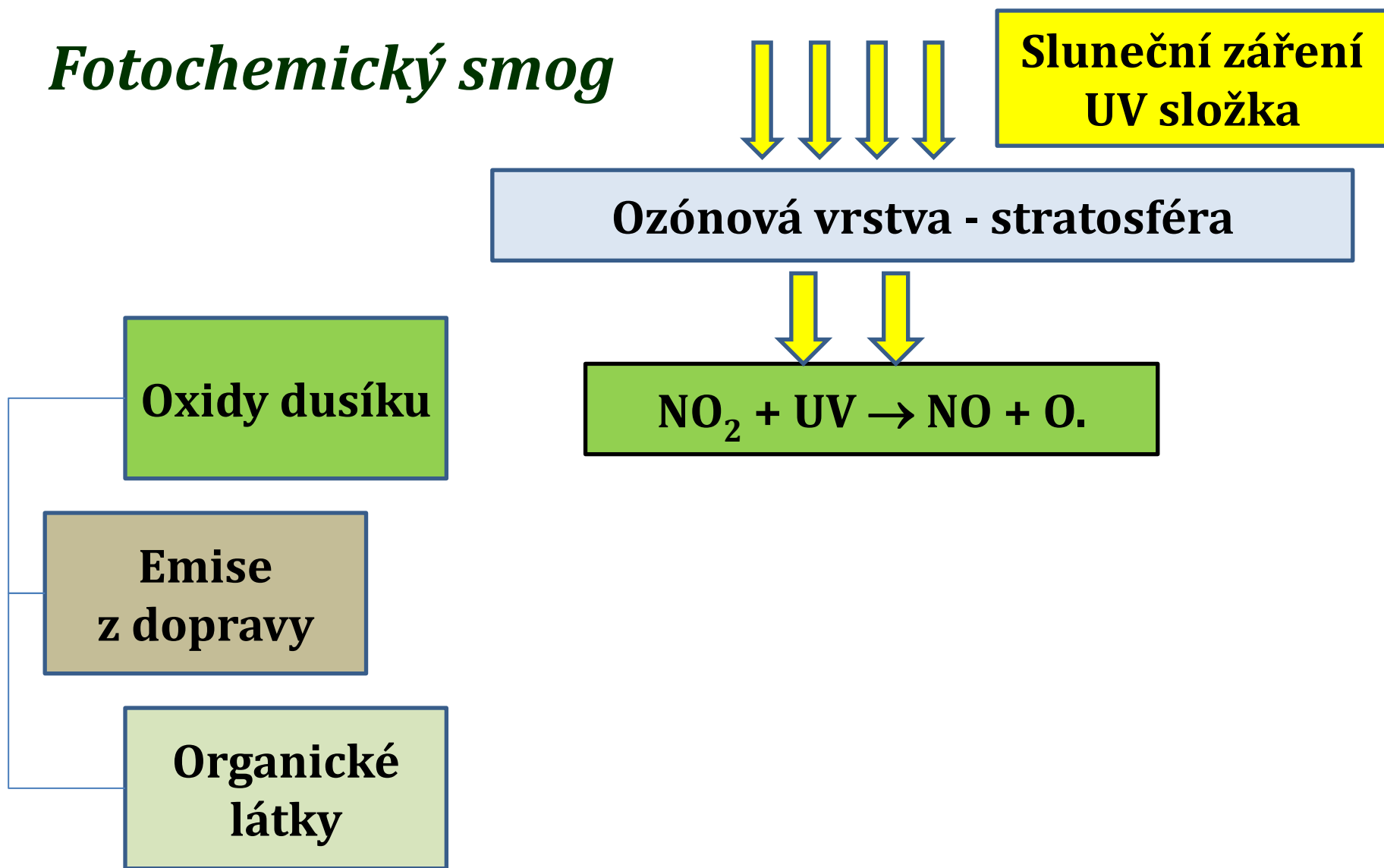
**Sluneční záření
UV složka**

**Emise
z dopravy**

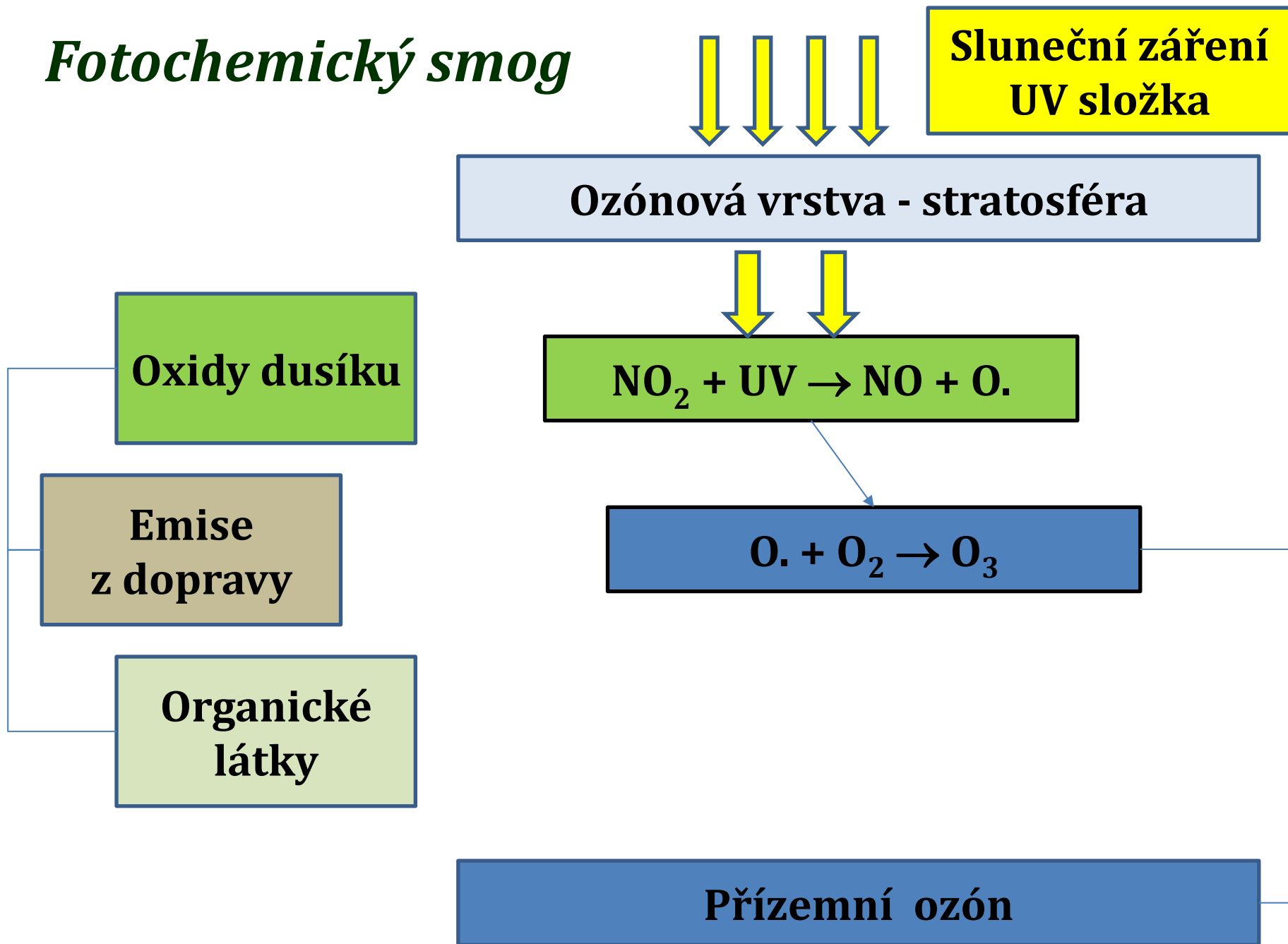
Fotochemický smog

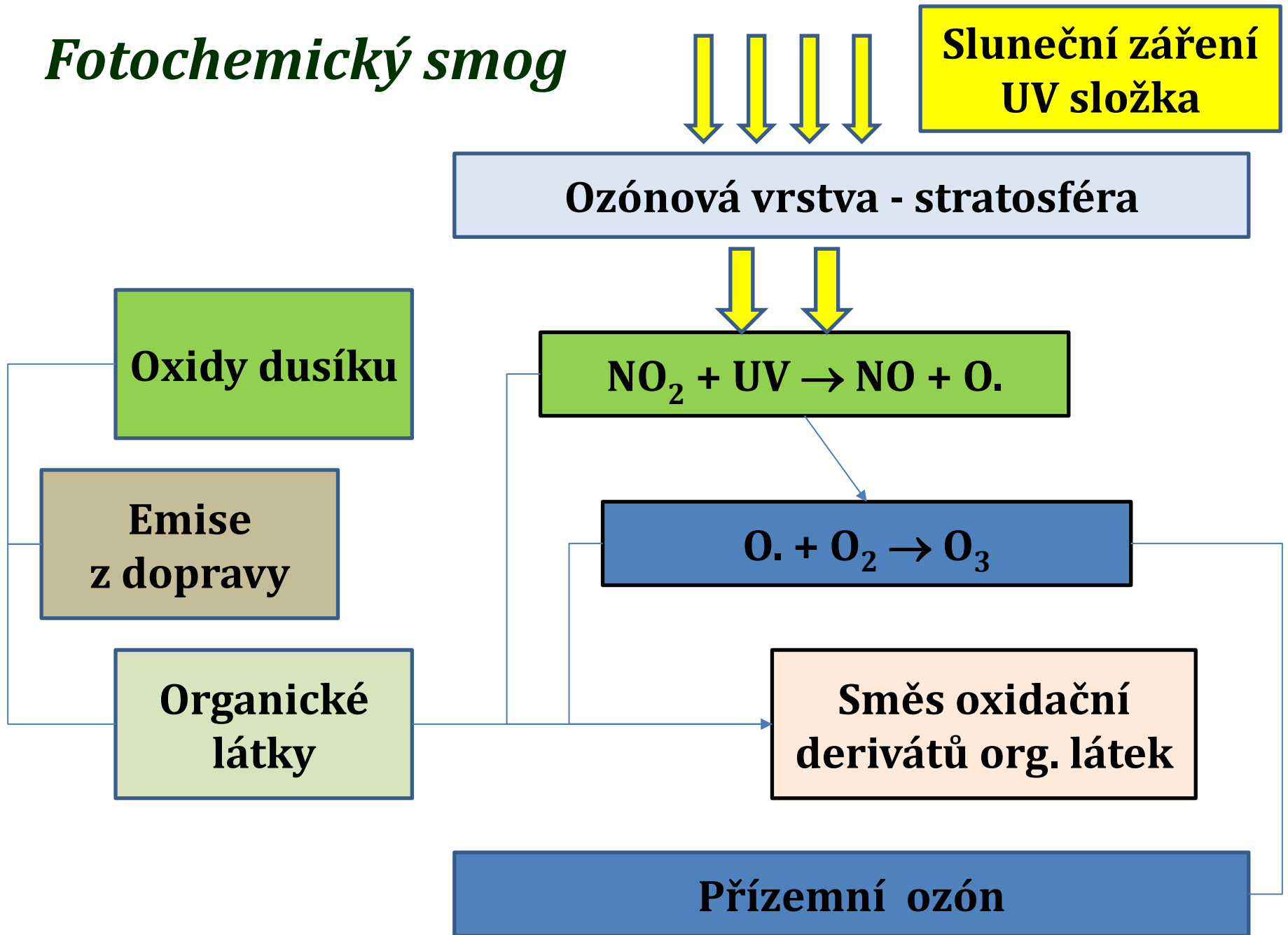
Fotochemický smog

Fotochemický smog

Fotochemický smog

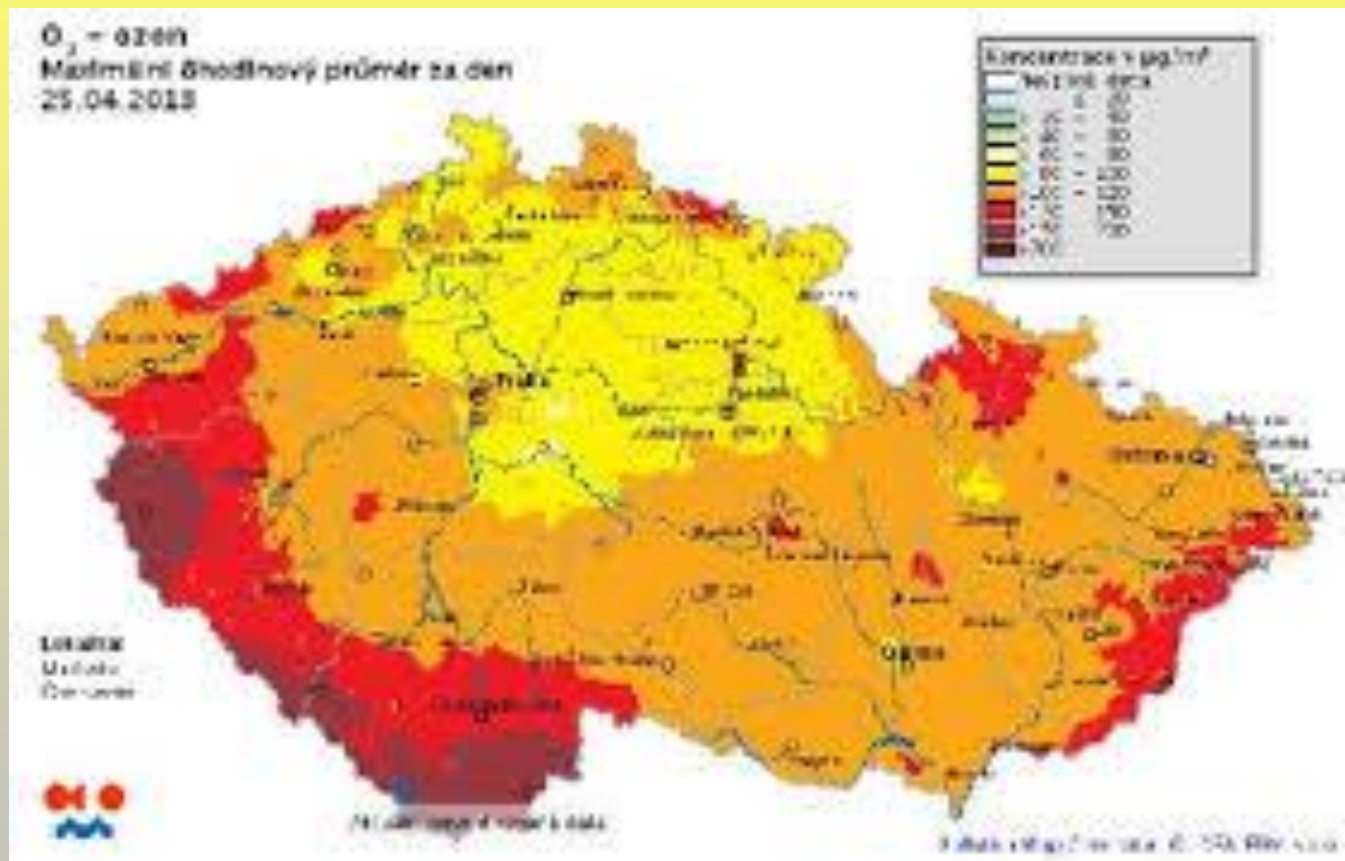

Oxidační smog – hlavní škodliviny

➤ **Přízemní ozón**

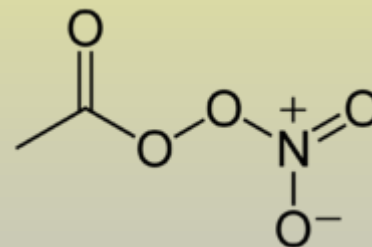
Koncentrace ozónu

Oxidační smog – hlavní škodliviny

- **Přízemní ozón**
- **Široká směs oxidačních derivátů organických látek**

příklad: PAN peroxyacetylnitrát

- **Hlavní důsledek pro organismy tzv. oxidační stres**

Oxidační smog – účinky pro člověka

- **Dráždění sliznic a dýchací soustavy**
- **Cca 30 % obyvatel měst v Evropě žije v oblasti překračování limitu ozónu**
- **Odhad – 20 000 lidí v Evropě ročně předčasně umírá na fotochemický smog**

Oxidační smog – účinky rostliny

- **Poškozování buněk a asimilačního aparátu**
- **Negativní vliv na zemědělské plodiny**
- **Negativní vliv na lesní porosty**

UV záření a přenos informací

UV záření a přenos informací

➤ **ultrafialové záření**

- **vidí některý hmyz (včely)**
- **bílé květy rostlin vidí v různých barvách**

Fluorescence v UV záření

Oslo – přírodovědné muzeum

Fluorescence v UV záření

Fluorescence v UV záření

Fluorescence v UV záření

Fluorescence v UV záření

Elektromagnetické záření

Sluneční záření

Světlo

Světlo

➤ viditelná složka

➤ vlnová délka 390 – 760 nm

➤ lze rozložit na barvy spektra

od kratších k delším vlnovým délkám:

fialová – modrá – zelená – žlutá – oranž. - červená

➤ energie světla zdroj pro fotosyntézu

Strategie rostlin - fotosyntéza

Strategie rostlin - fotosyntéza

- **Pro zajištění maximální produkce za různých ekologických podmínek používají rostliny různé strategie**

- **Příklad:
vysokohorské
prostředí**

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Rakousko, Kalkalpen, středisko Wurzelalm

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Naučná stezka v náhorní planině

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Naučná stezka v na náhorní planině

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Rozdílná životní strategie dvou dominantních jehličnanů

Borovice limba

Modřín opadavý

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Celkovou produkce fotosyntézy ovlivňují:

- **Doba realizace fotosyntézy – délka vegetačního období**
- **Fyziologická intenzita fotosyntézy**

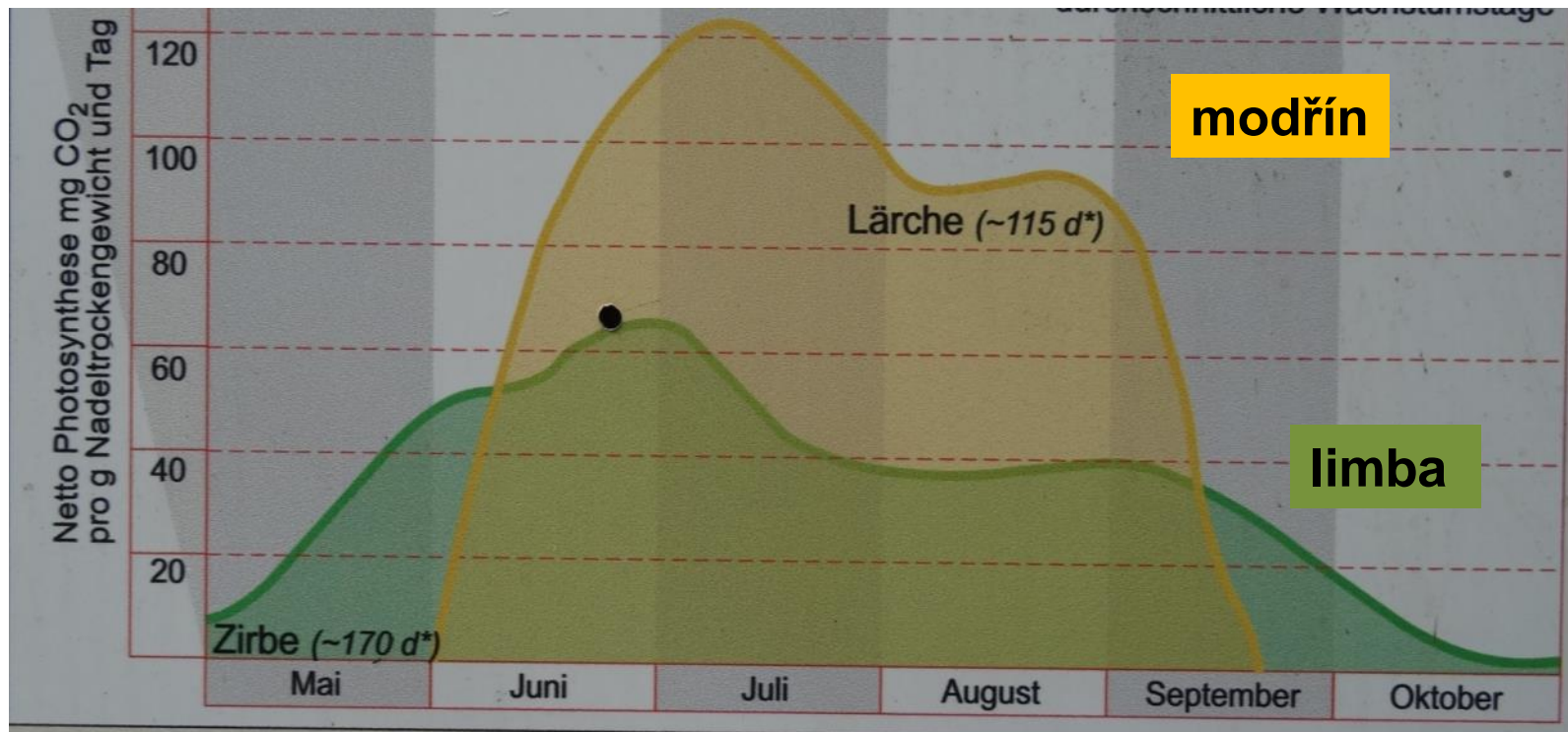
limba

modřín

Strategie rostlin - fotosyntéza

Celkovou produkce fotosyntézy ovlivňují:

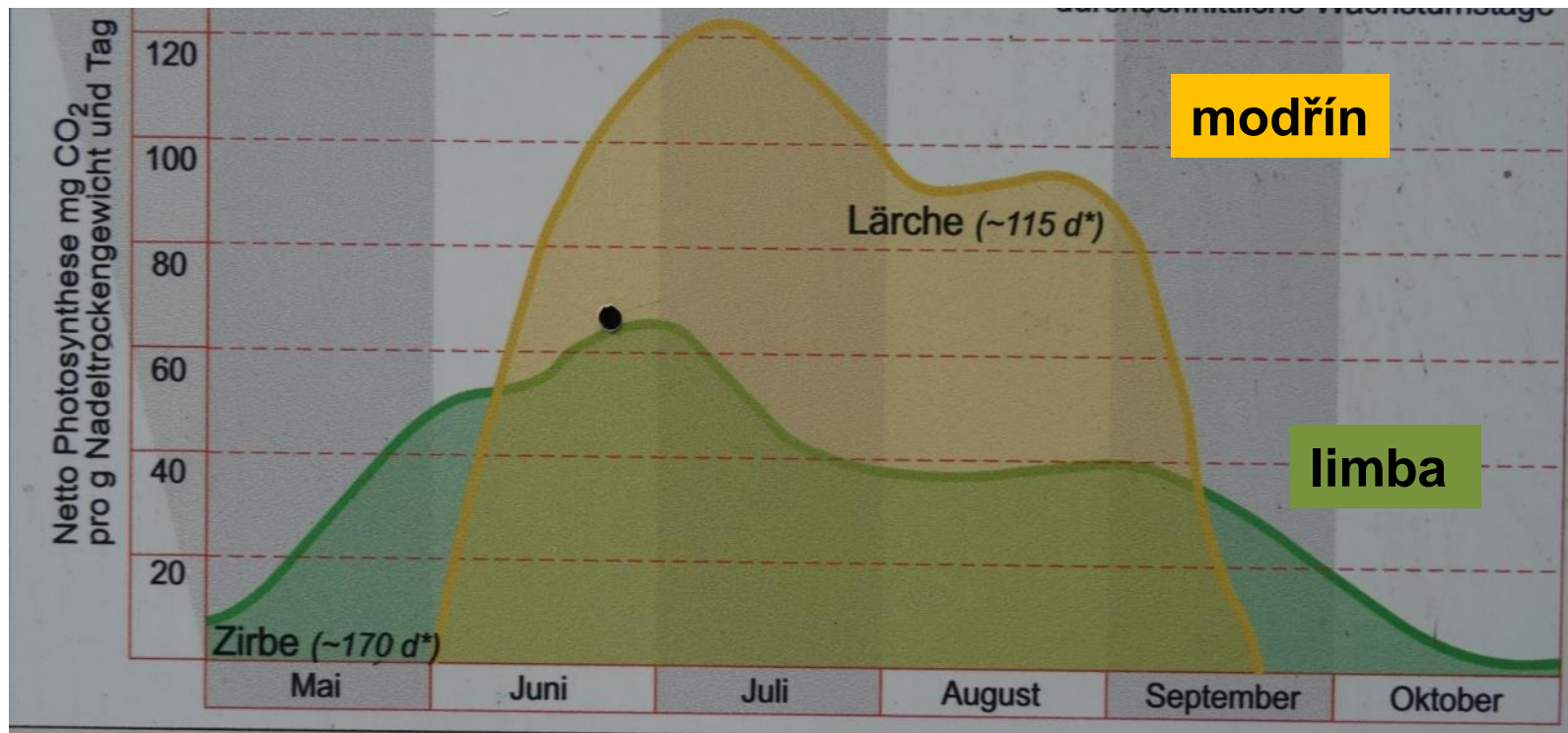
- Doba realizace fotosyntézy – délka vegetačního období
- Fyziologická intenzita fotosyntézy

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warschenek, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Kratší vegetační doba u modřínu (o 1/3)
je kompenzována vyšší intenzitou fotosyntézy

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warscheneck, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Naučná stezka – Kneippův chodník v přírodě

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warschenken, Rakousko)

Strategie rostlin - fotosyntéza

Sebastian Kneipp (1821 – 1897)

- **Německý kněz a léčitel**
- **Propagátor přírodní léčby vodou**

(zdroj: Naučná stezka – Chráněná oblast Warschenken, Rakousko)

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

10^{-14} 10^{-10} 10^{-7} 10^0 10^4

záření
gama

záření
RTG

ultrafialové
záření

světlo
viditelné

infračervené
záření

mikro-
vlny

rádiové
vlny

Ize rozložit na barvy spektra

od kratších k delším vlnovým délkám:

fialová – modrá – zelená – žlutá – oranž. - červená

Světlo a přenos informací

viditelné světlo

= základní způsob přenosu informací

- zrak u živočichů

- reakce na světlo u rostlin

Světlo a přenos informací

viditelné světlo

= základní způsob přenosu informací

- zrak u živočichů

- reakce na světlo u rostlin

= základ pro biologické hodiny organismů

- fotoperiody

- vnímání délky dne

Elektromagnetické záření

Sluneční záření

Infračervené záření

Infračervené záření

- **tepelné záření – vychází z každého předmětu, jehož teplota je vyšší než absolutní nula (- 273,15 °C)**
- **vzniká při každé přeměně energie**

IČ záření a přenos informací

infračervené záření

- čidla pro IČ (termoreceptory)

komáři, hroznýš ...

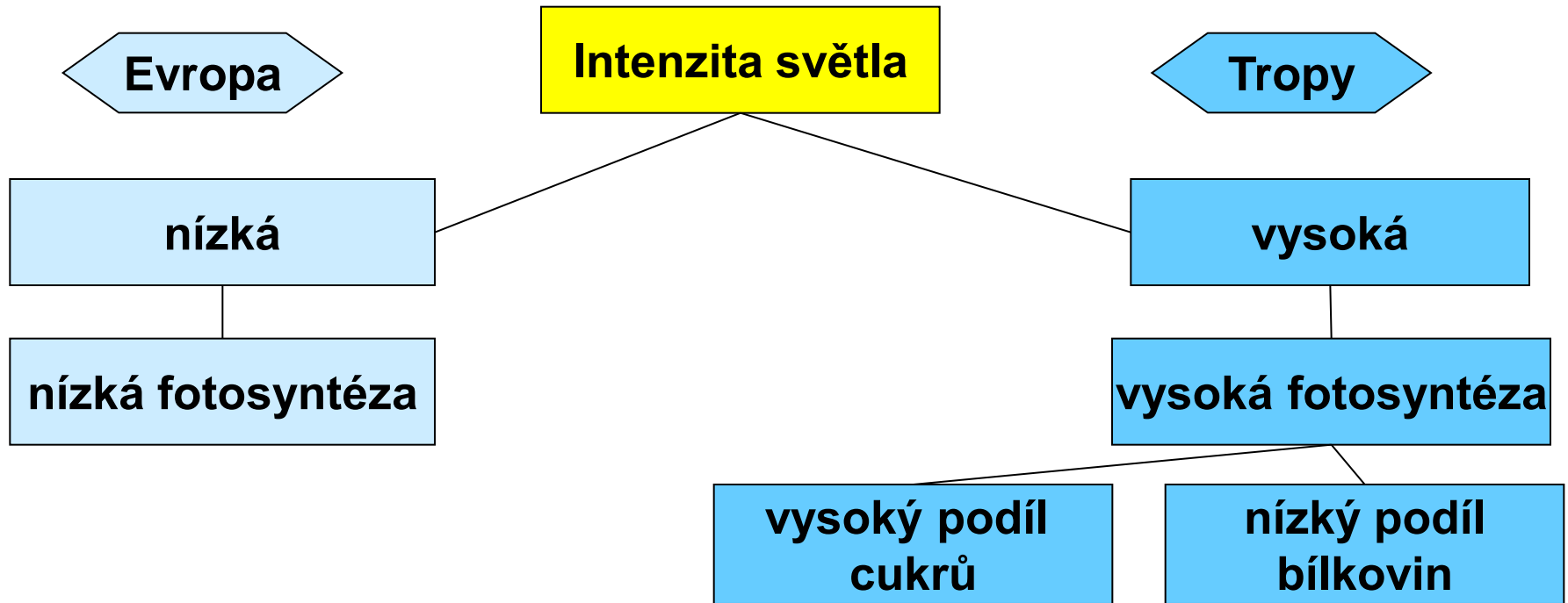
Světlo jako limitující faktor

Světlo jako limitující faktor

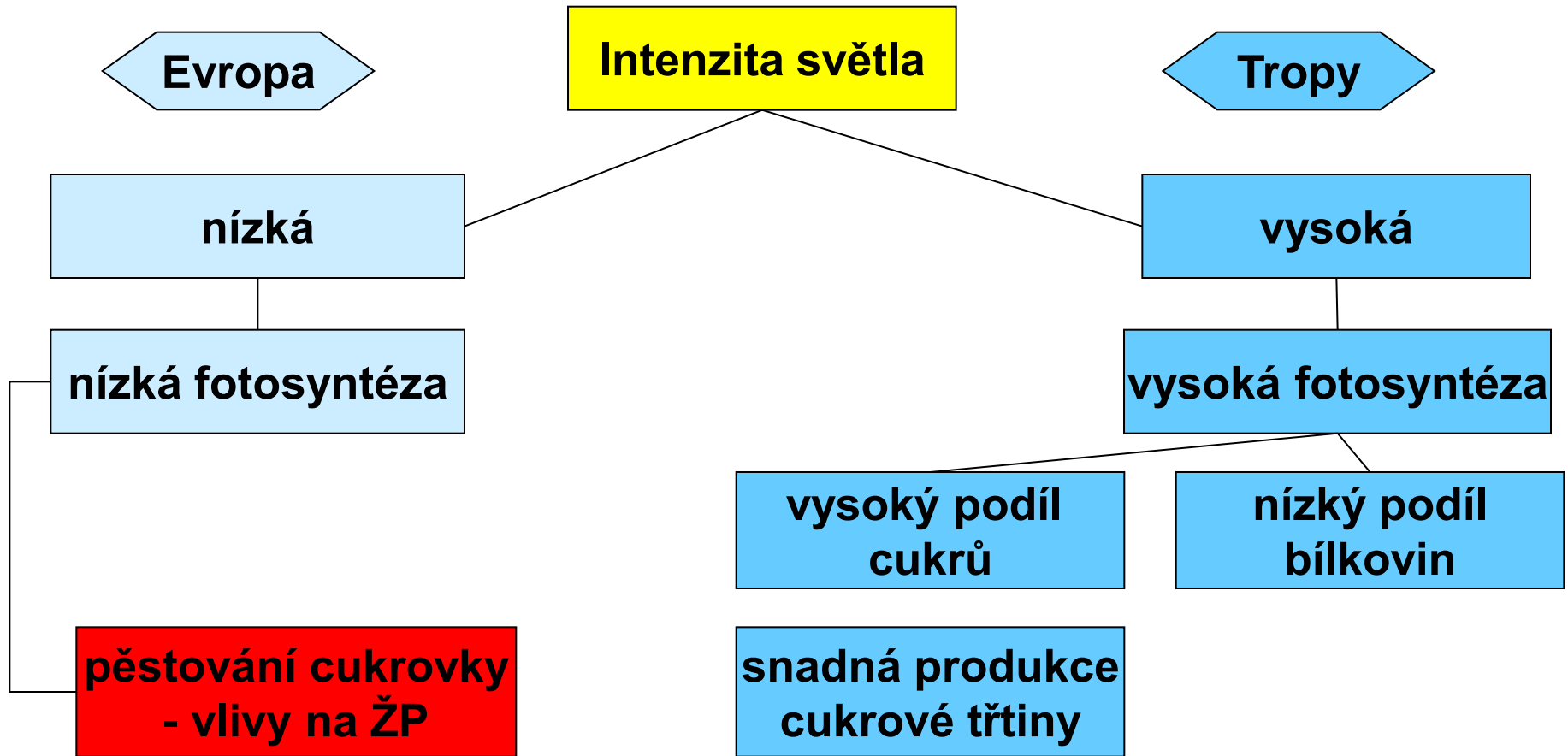

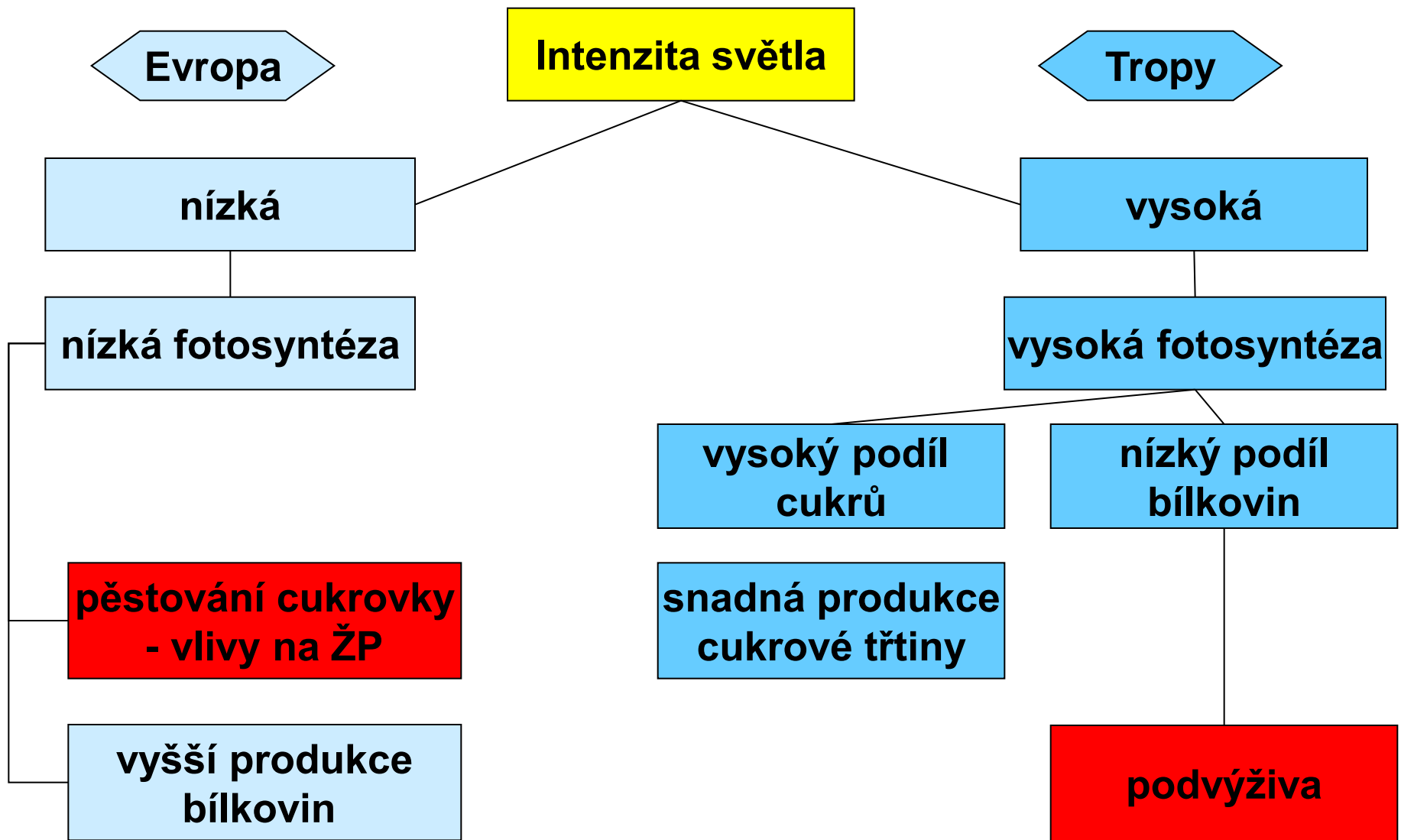
Světlo jako limitující faktor

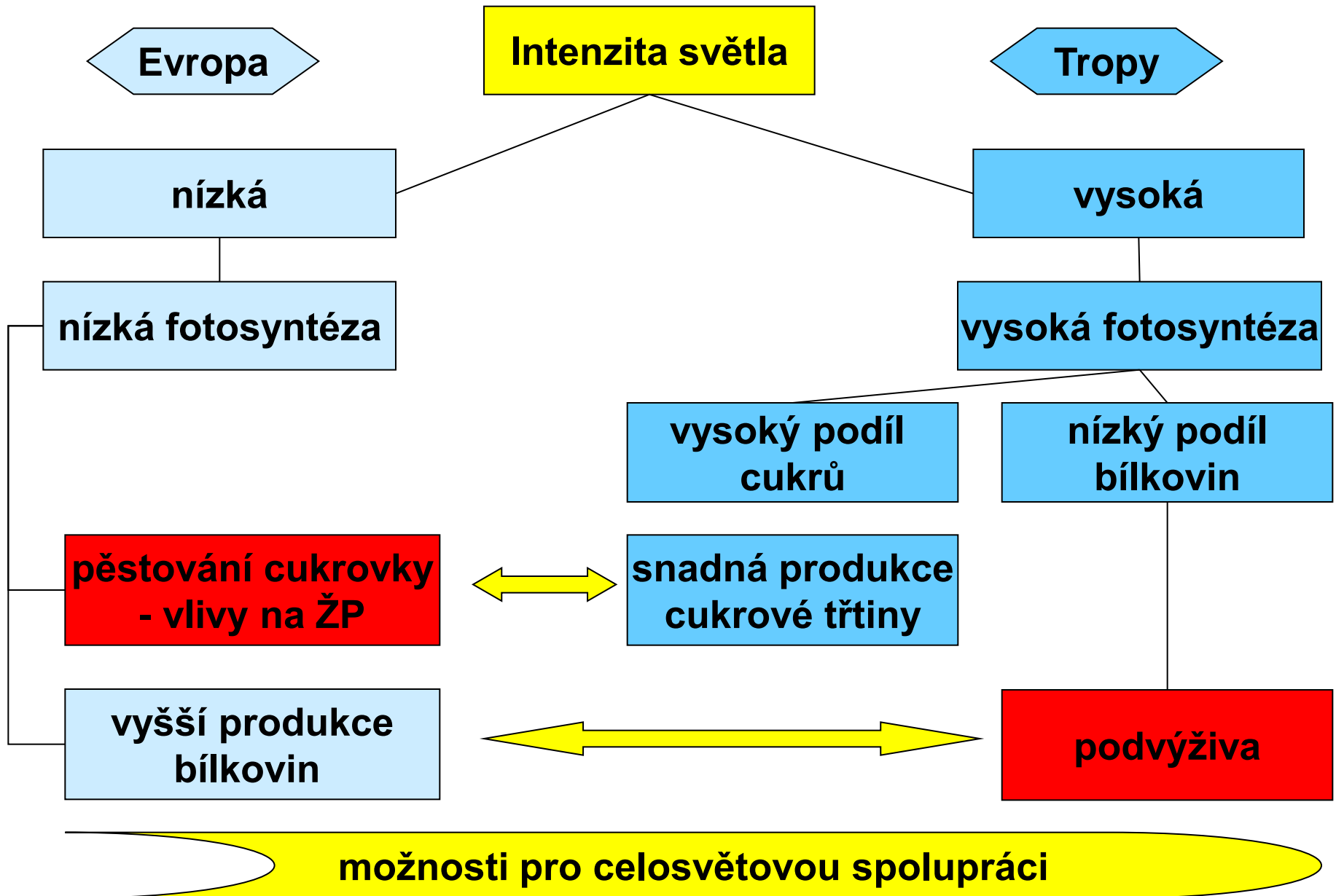
Světlo jako limitující faktor

Světlo jako limitující faktor

Světlo jako limitující faktor

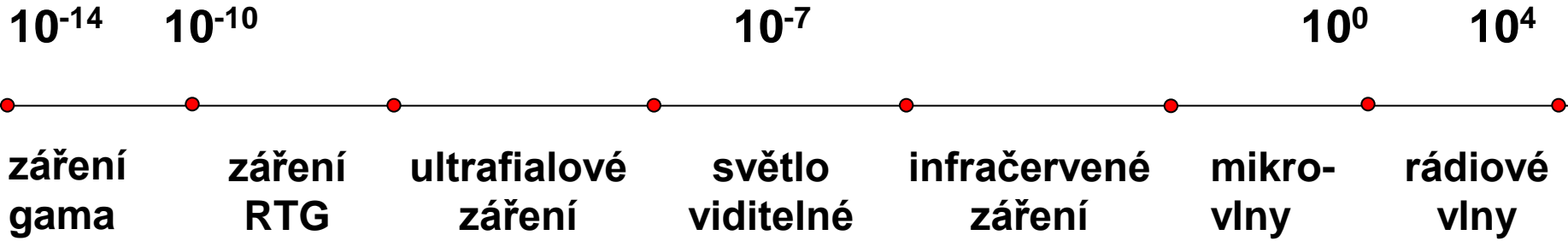

Elektromagnetické záření

Mikrovlny a rádiové vlny

Rozdělení podle vlnových délek

vlnová délka (m)

mikrovlny + rádiové

Mikrovlny a radiové vlny

➤ rozhlasové a televizní vysílače, mobilní telefony

Mikrovlny a radiové vlny

➤ **nejasné biologické účinky**

➤ **důvody pro obezřetnost:**

- **roste expozice a počet exponovaných**
- **přírodní pozadí je mnohokrát překračováno**
- **expozice teprve druhá až třetí generace (nejsou dostatečné znalosti o účinku)**
- **nebezpečí synergismu s jinými faktory**

Teplota

5.2. Teplota

5.2.1 Obecná charakteristika

TEPLOTA

= mírou tepelného stavu látky

= mírou průměrné pohybové energie molekul

Rozsah teplot

- **ve vesmíru rozsah v miliónech °C**
- **na Zemi relativně úzký rozsah**
  - **minimum cca – 75 °C východní Sibiř**
  - **maximum cca + 55 °C Libyjská poušť**

Rozsah teplot

Teplota – zásadně ovlivňuje vegetaci

**Příklad:
průměrná roční teplota**

hřebeny Krkonoš (2 °C)

jižní Morava (9 °C)

Rozsah teplot

Teplota je úzce provázaná s vodním režimem:

- přeměna skupenství vody**
- výpar a kondenzace vody**

(podrobně v kap. 3.4. Voda)

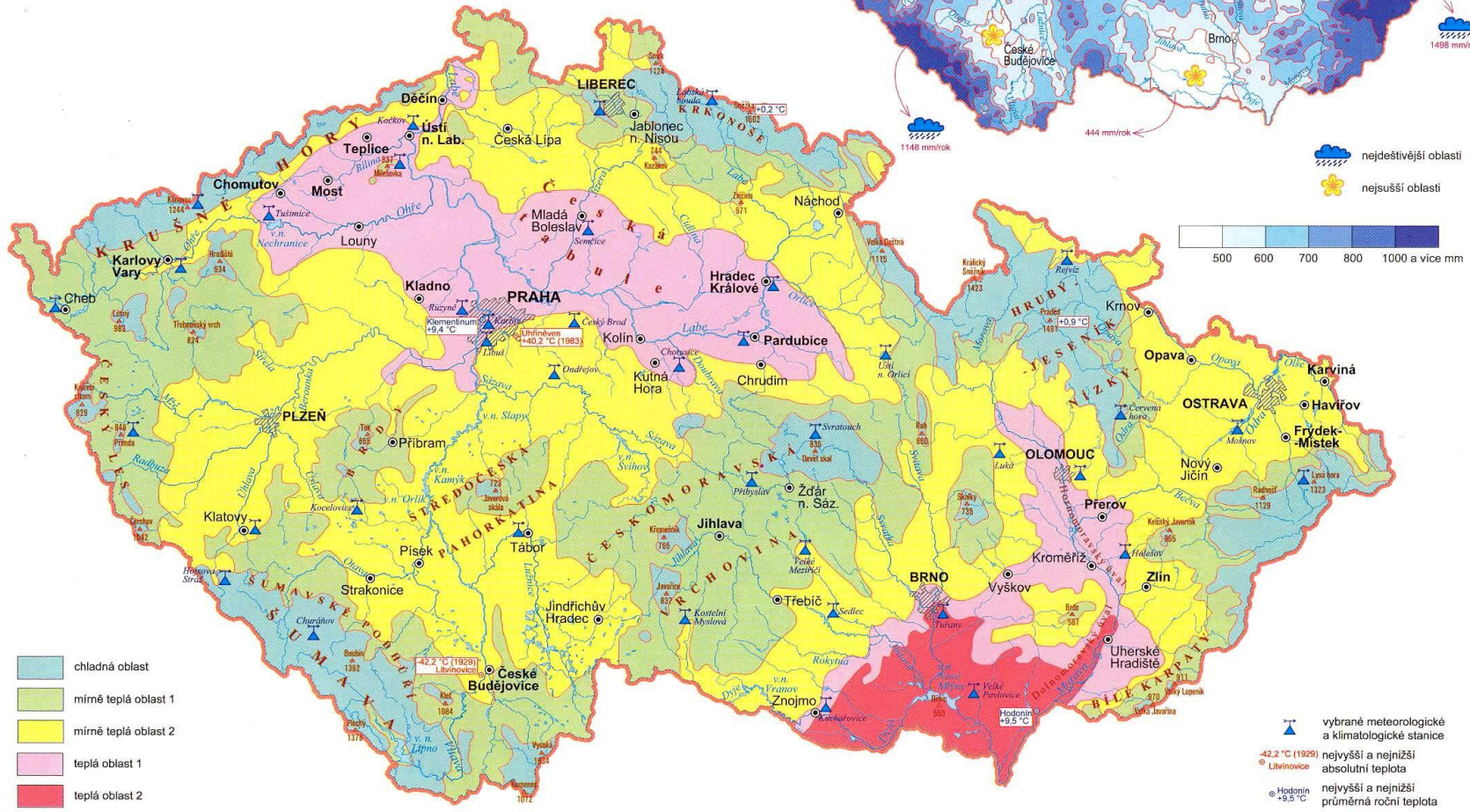
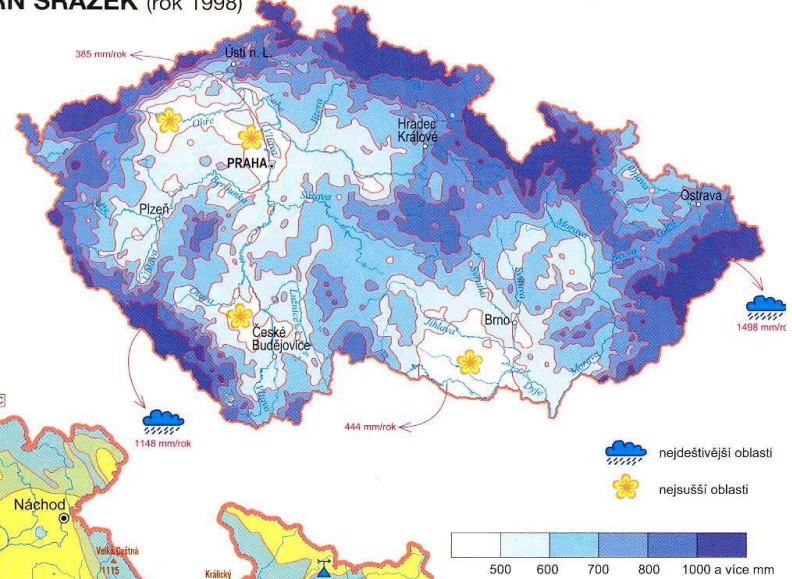
Rozsah teplot

Teplota + srážky = základní parametry klimatu

KLIMATICKÉ OBLASTI

klimatické charakteristiky	Podnebná oblast				
	chladná	mírně teplá		teplá	
počet letních dnů	0 - 30	30 - 40	40 - 50	50 - 60	60 - 70
počet mrazových dnů	140 - 180	110 - 160	110 - 130	100 - 110	90 - 100
průměrná teplota v lednu (°C)	-8 až -3	-5 až -3	-4 až -2	-3 až -2	-3 až -1
průměrná teplota v červenci (°C)	10 - 16	16 - 17	17 - 18	18 - 19	19 - 20
srážky ve vegetačním období (v mm)	500 - 1000	350 - 500	350 - 450	350 - 400	300 - 350
srážky v zimním období (v mm)	300 - 700	300 - 250	200 - 300	200 - 300	200 - 300
počet dnů se sněhovou pokrývkou	100 - 200	60 - 100	50 - 70	40 - 50	pod 50

ROČNÍ ÚHRN SRÁŽEK (rok 1998)

- chladná oblast
- mírně teplá oblast 1
- mírně teplá oblast 2
- teplá oblast 1
- teplá oblast 2

- vybrané meteorologické a klimatologické stanice
- 42.2 °C (1929) nejvyšší a nejnižší absolutní teplota
- Litvínovici
- +9.5 °C nejvyšší a nejnižší průměrná roční teplota
- Hodonín

KLIMATICKÉ OBLASTI

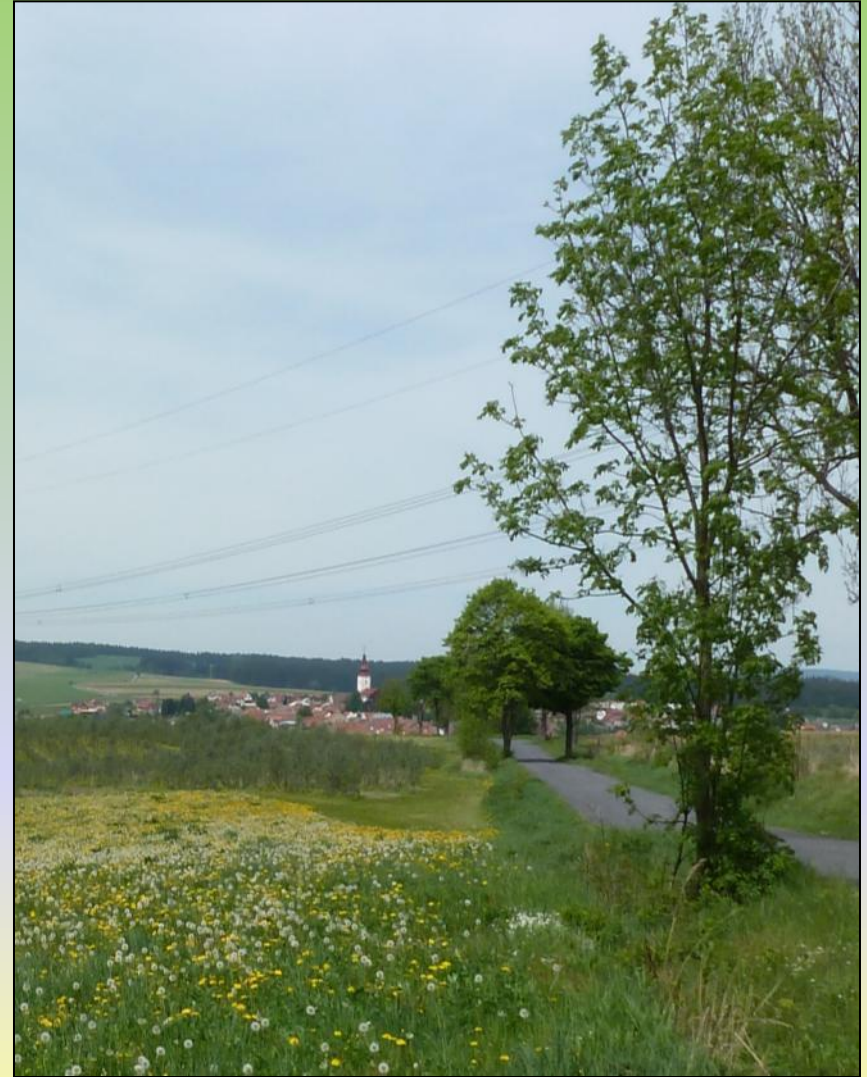
Podnebná oblast					
klimatické charakteristiky	chladná	mírně teplá		teplá	
	počet letních dnů	0 - 30	30 - 40	40 - 50	50 - 60
počet mrazových dnů	140 - 180	110 - 160	110 - 130	100 - 110	90 - 100
průměrná teplota v lednu (°C)	-8 až -3	-5 až -3	-4 až -2	-3 až -2	-3 až -1
průměrná teplota v červenci (°C)	10 - 16	16 - 17	17 - 18	18 - 19	19 - 20
srážky ve vegetačním období (v mm)	500 - 1000	350 - 500	350 - 450	350 - 400	300 - 350
srážky v zimním období (v mm)	300 - 700	300 - 250	200 - 300	200 - 300	200 - 300
počet dnů se sněhovou pokrývkou	100 - 200	60 - 100	50 - 70	40 - 50	pod 50

Mikroklima

Přírodní park Bohdalov

- Ochrana typické krajiny
Českomoravské vysočiny

Údolí Belfrítského potoka

- Horský potok v nadmořské výšce cca 600 m n.m.

Údolí Belfrítského potoka

- **Přirozené koryto**
- **Meandry**
- **Kamenné prahy**

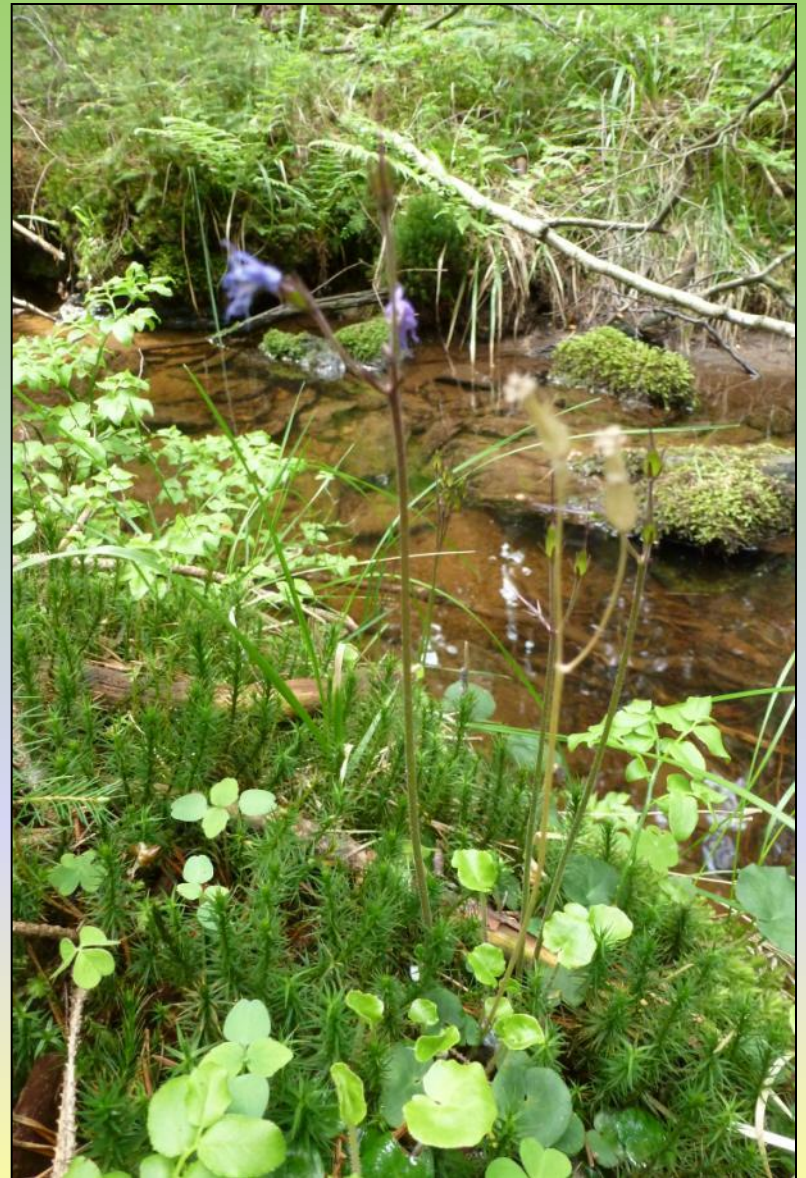
Údolí Belfrítského potoka

- Severní expozice + inverzní poloha = chladné mikroklima
- Uprostřed kulturních smrčín – ostrůvky horského lesa

Údolí Belfrítského potoka

- Výskyt řady horských druhů rostlin
- Př. dřípatka horská (*Soldanella montana*)

Údolí Belfrýtského potoka

- Další horské druhy:
věsenka nachová
(*Prenanthes purpurea*)

čarovník alpský
(*Circaea alpina*)

Význam mikroklimatu

- **Mikroklima lokality je dané:**
  - **nadmořskou výškou**
  - **expozicí ke světovým stranám**
  - **četností inverzního zvrstvení**
  - **geomorfologií terénu**
- **Mikroklima lokality může být zcela odlišné od klimatu v okolí**
- **Tomu odpovídá i odlišná flóra a fauna**

Teplota

***Teplota
a rychlost chemických reakcí***

Rychlost chemických reakcí

- **teplota ovlivňuje rychlost chem. reakcí**
- **van't Hoffovo pravidlo: zvýšením teploty o 10 °C se rychlost reakce zvýší 2x až 4x**

Rychlost chemických reakcí

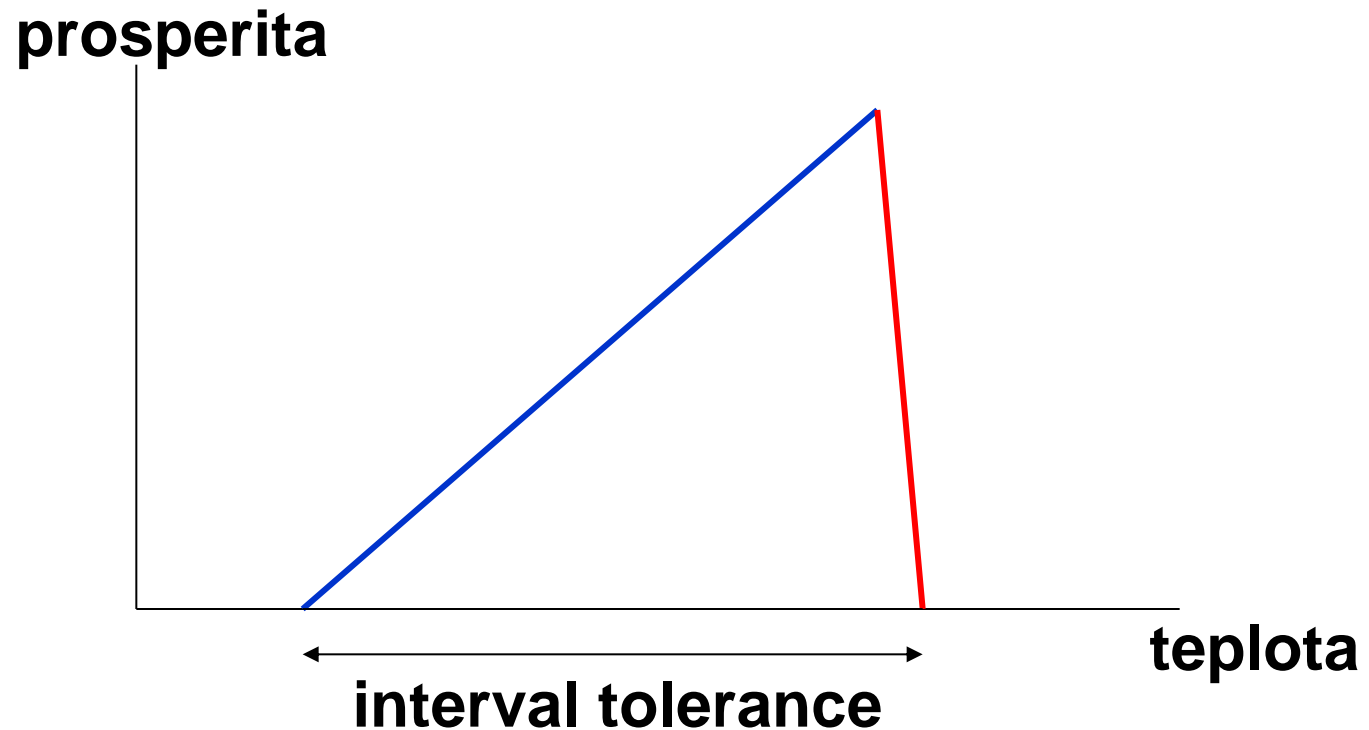
- **teplota ovlivňuje rychlost chem. reakcí**
- **van't Hoffovo pravidlo: zvýšením teploty o 10 °C se rychlost reakce zvýší 2x až 4x**
- **zvýšení teploty ⇒ zvýšení metabolismu ⇒ vyšší produkce energie ⇒ vyšší výkon**

Teplota

Teplota jako limitující faktor

Teplota jako limitující faktor

- v intervalu tolerance – kritičtější horní mez
- vyšší riziko přehřátí než podchlazení

Regulace tělesné teploty

1. fyziologickými reakcemi

- teplokrevní (homoitermní) živočichové
- studenokrevní (poikilothermní) živočichové

Regulace tělesné teploty

1. fyziologickými reakcemi

- teplokrevní (homoitermní) živočichové
- studenokrevní (poikilothermní) živočichové
- přechody: zimní spánek (svišt')
- noční strnulost (rorýsi)

Rychlost chemických reakcí

2. chováním

- vystavování se slunečnímu záření
- ochlazování se ve stínu, ve vodě

Termoregulace u člověka

ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLoty

ochlazení

teplotní receptory

CNS - hypotalamus

regulace průtoku
krve kapilárami kůže

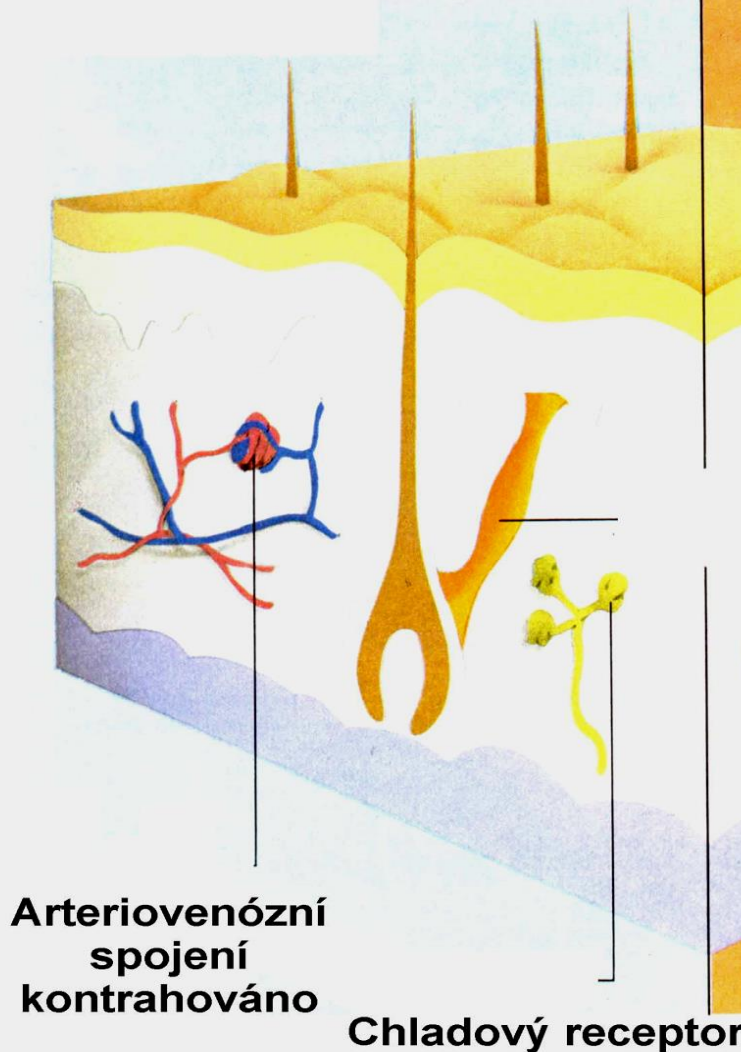
oteplení

REAKCE NA CHLAD A TEPLLO

SS

REAKCE NA CHLAD

Arteriovenózní
spojení
kontrahováno

Chladový receptor

Tepelný receptor

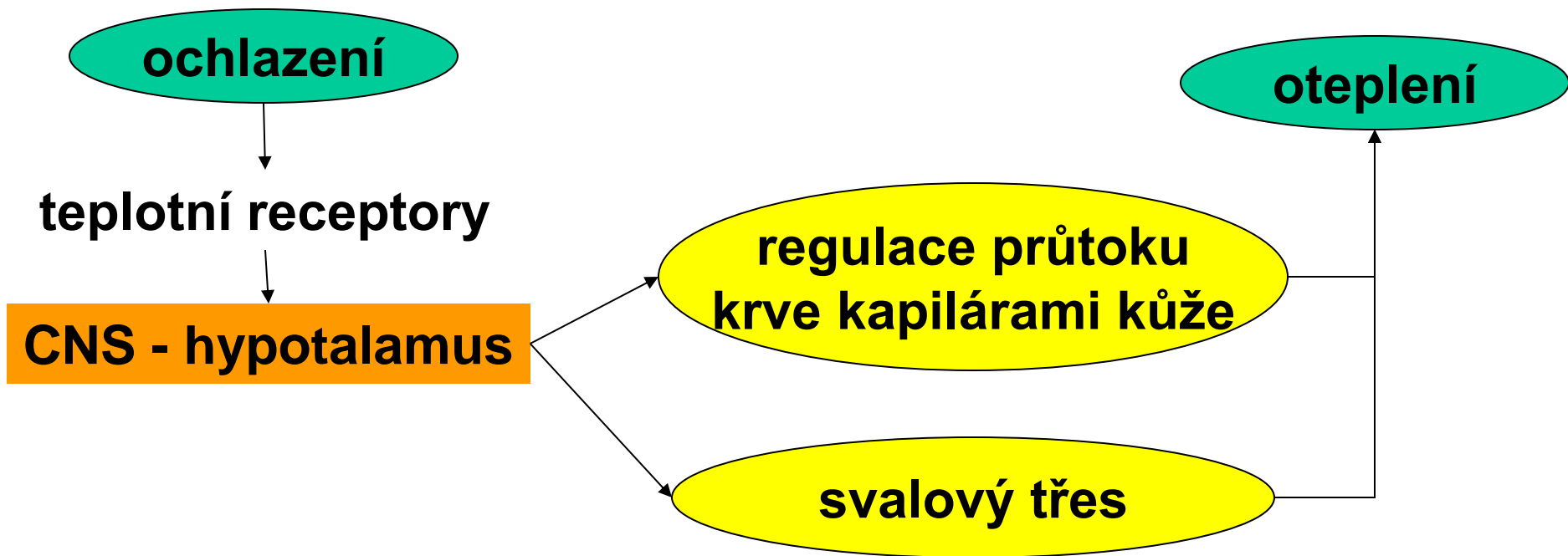
REAKCE NA TEPLLO

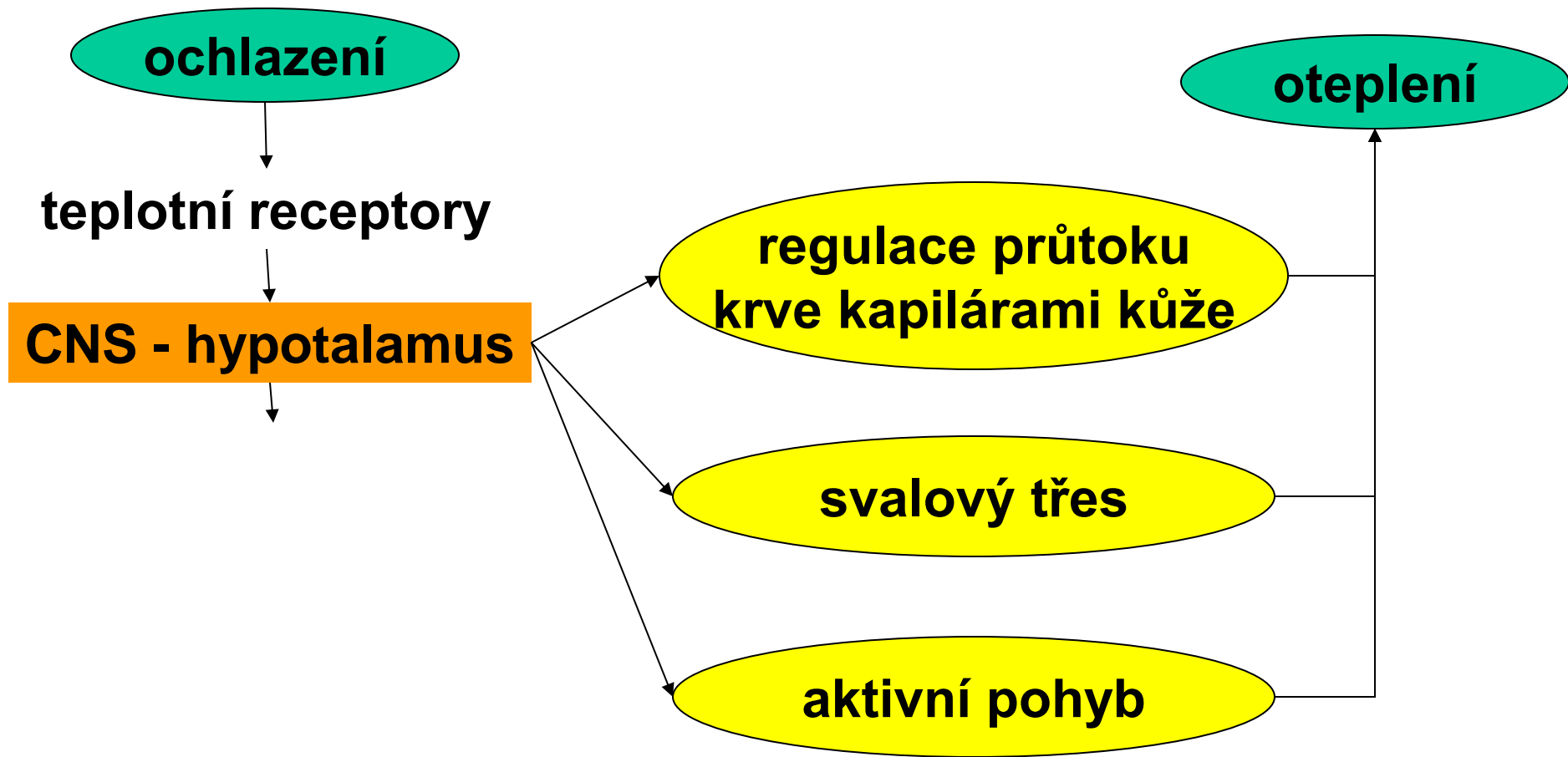
Potní žláza

Arteriovenózní
spojení
otevřeno

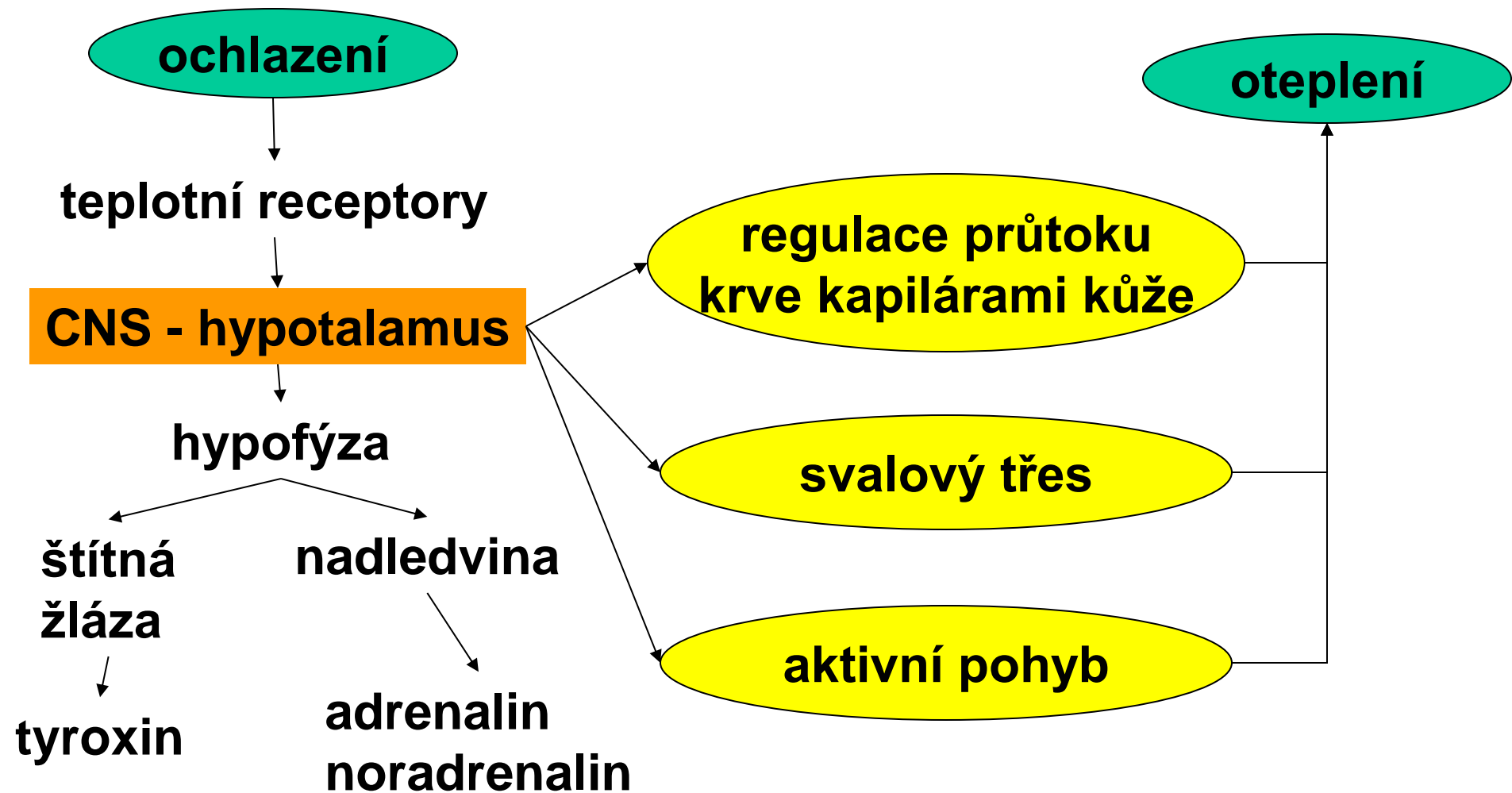
ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLoty

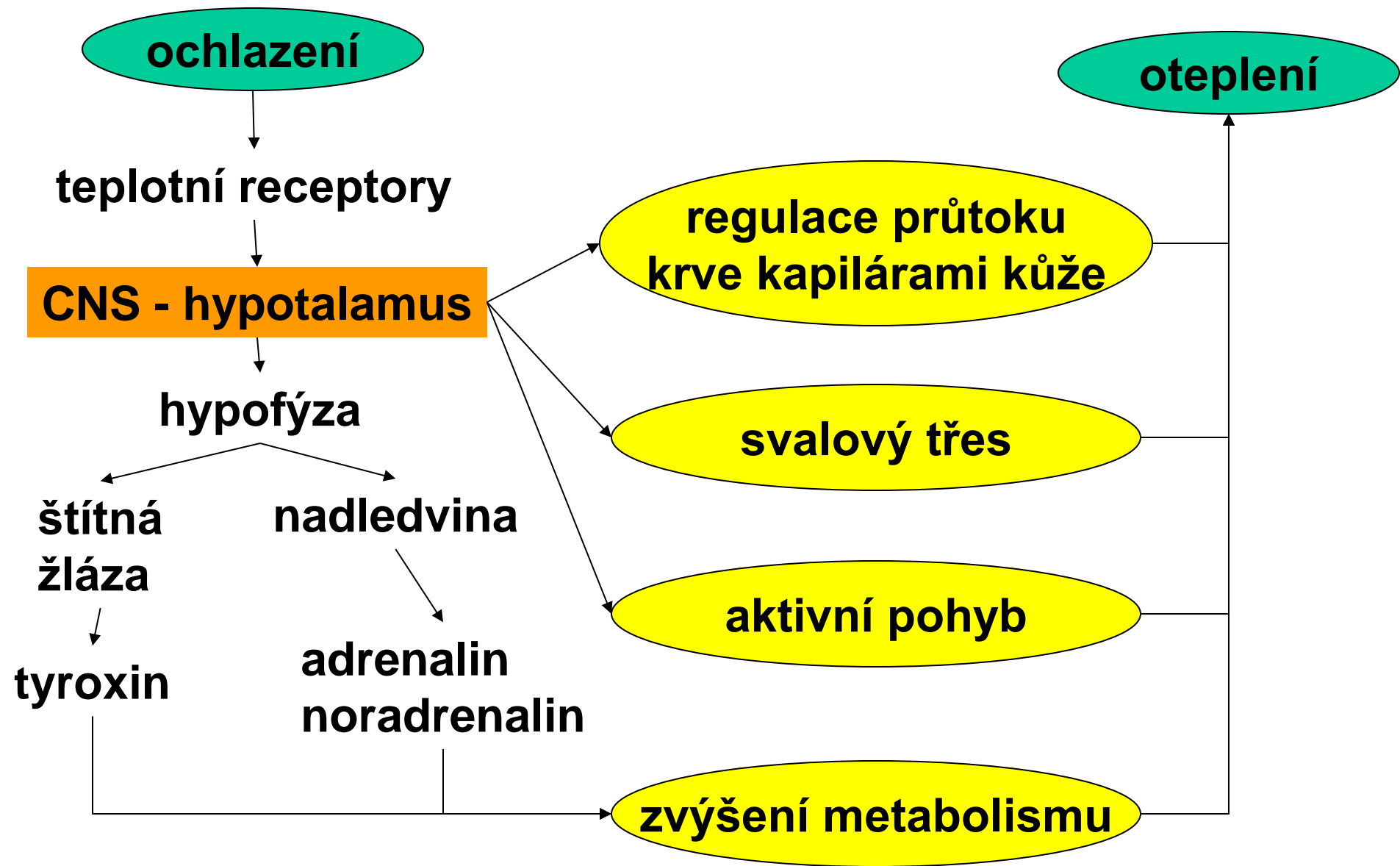
ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLOTY

ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLoty

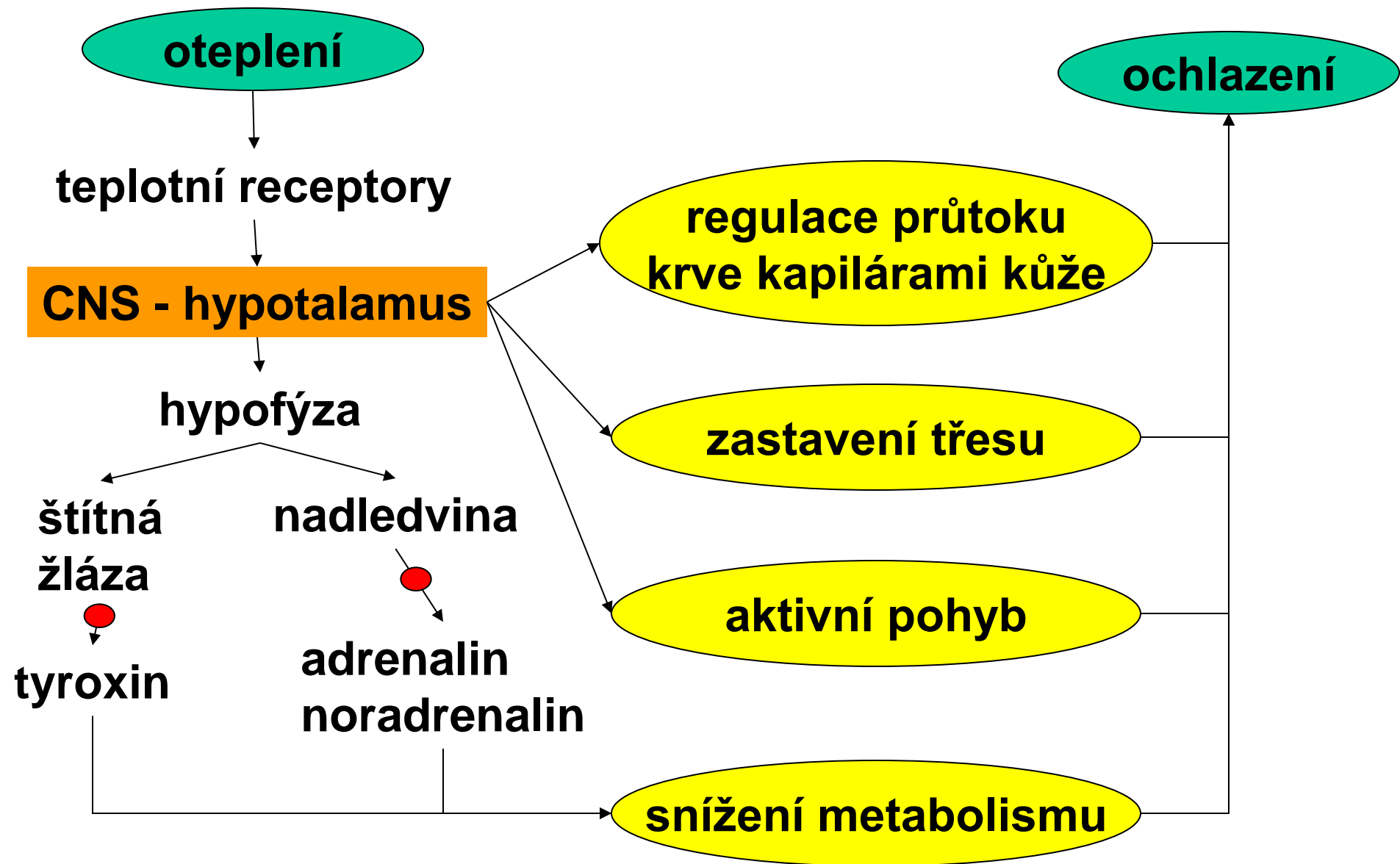

ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLoty

ŘÍZENÍ TĚLESNÉ TEPLoty

Přizpůsobení vysokým teplotám

STŘEDOMOŘSKÉ POBŘEŽÍ

MRAVENCI

podzemní hnízda

MRAVENCI

vysoké nohy

MRAVENCI

vysoké nohy

PÁSKOVKY

biotop písečných dun

PÁSKOVKY

letní spánek - estivace

Teplota

Teplota a hustota

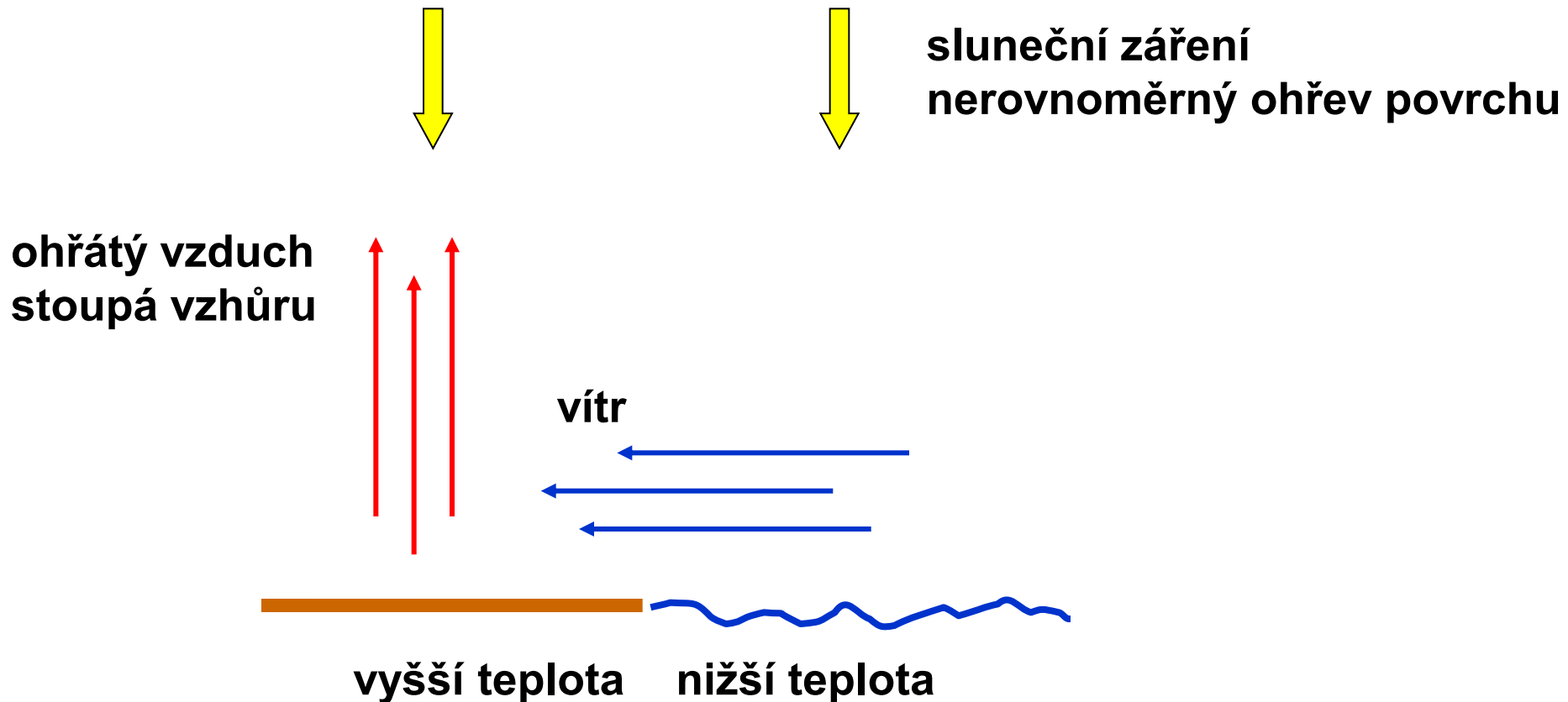
Teplota a hustota

- s růstem teploty klesá hustota
- studený vzduch (voda) klesají dolů
teplý vzduch (voda) stoupají nahoru

Teplota a hustota

Důsledky v atmosféře:

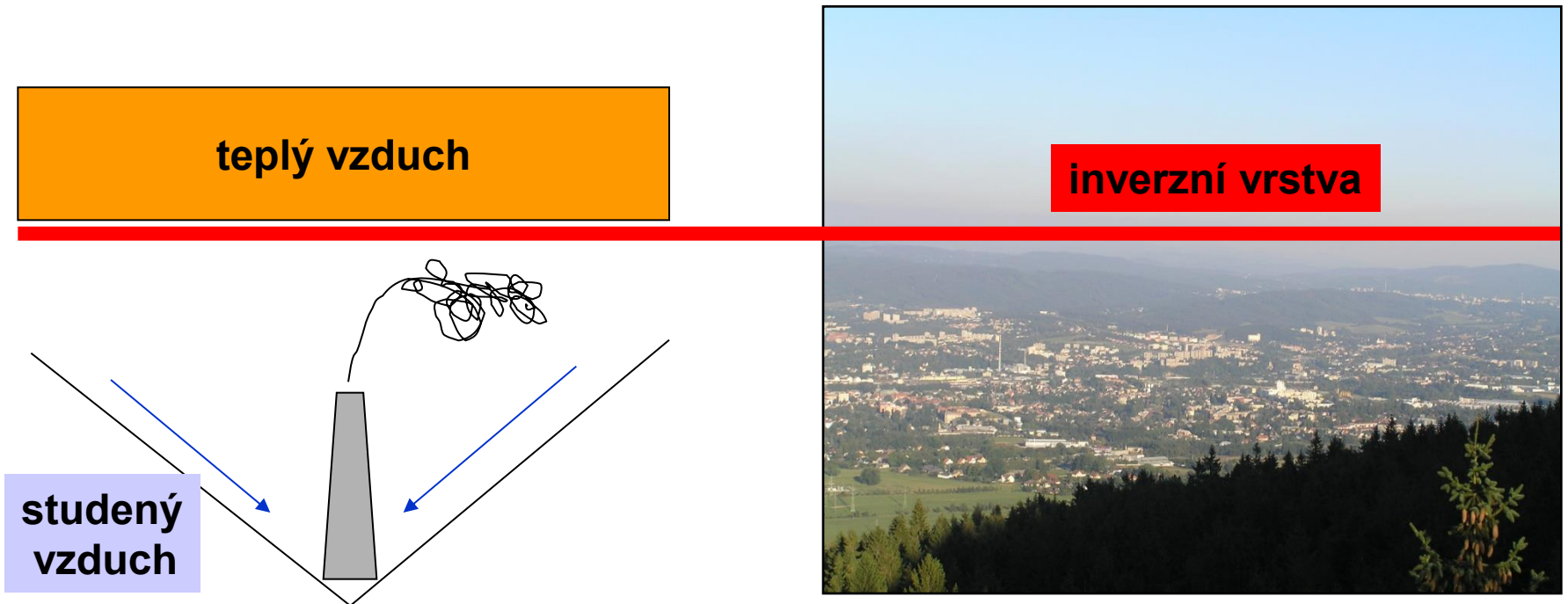
➤ proudění vzduchu - vítr

Teplota a hustota

Důsledky v atmosféře:

- teplotní inverze – zhoršené rozptylové podmínky

Teplota

Teplota

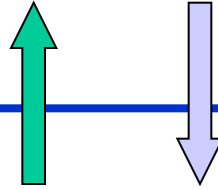
a rozpustnost kyslíku ve vodě

Rozpustnost kyslíku

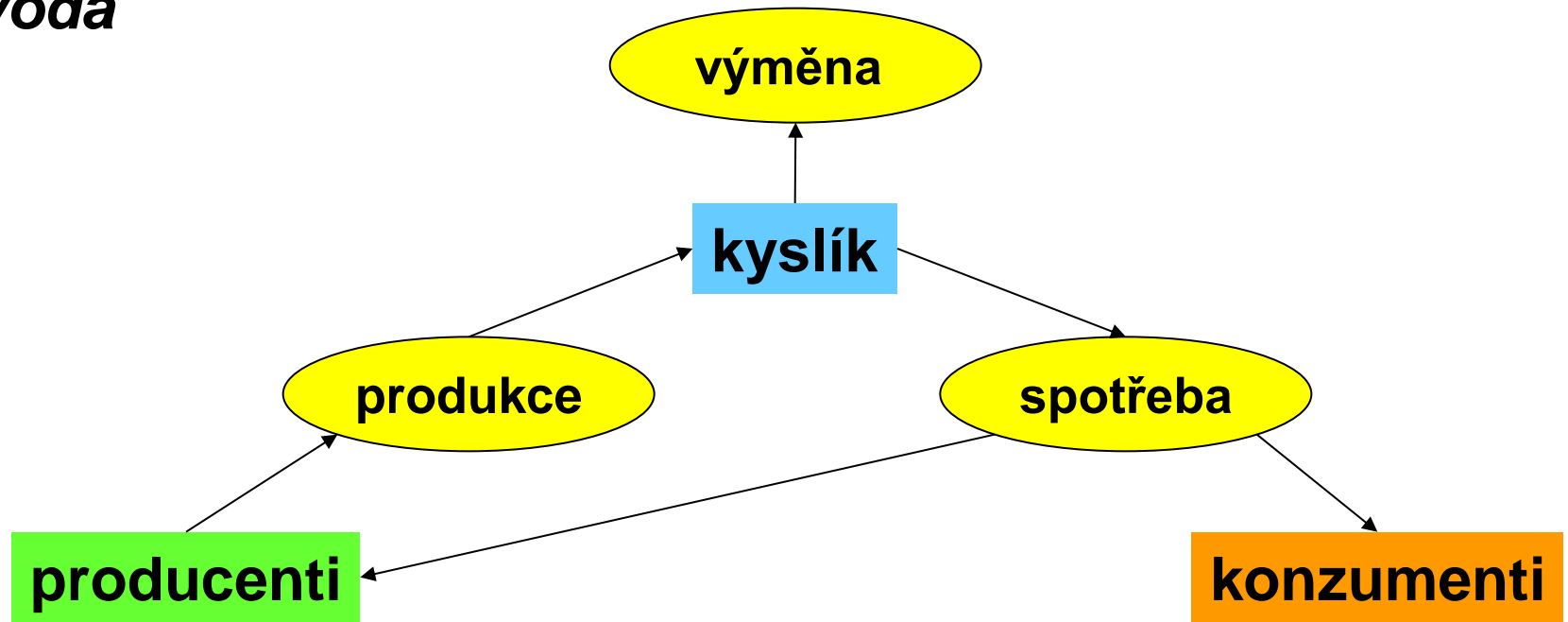
➤ s rostoucí teplotou klesá rozpustnost kyslíku ve vodě

Rozpustnost kyslíku

vzduch

voda

Rozpustnost kyslíku

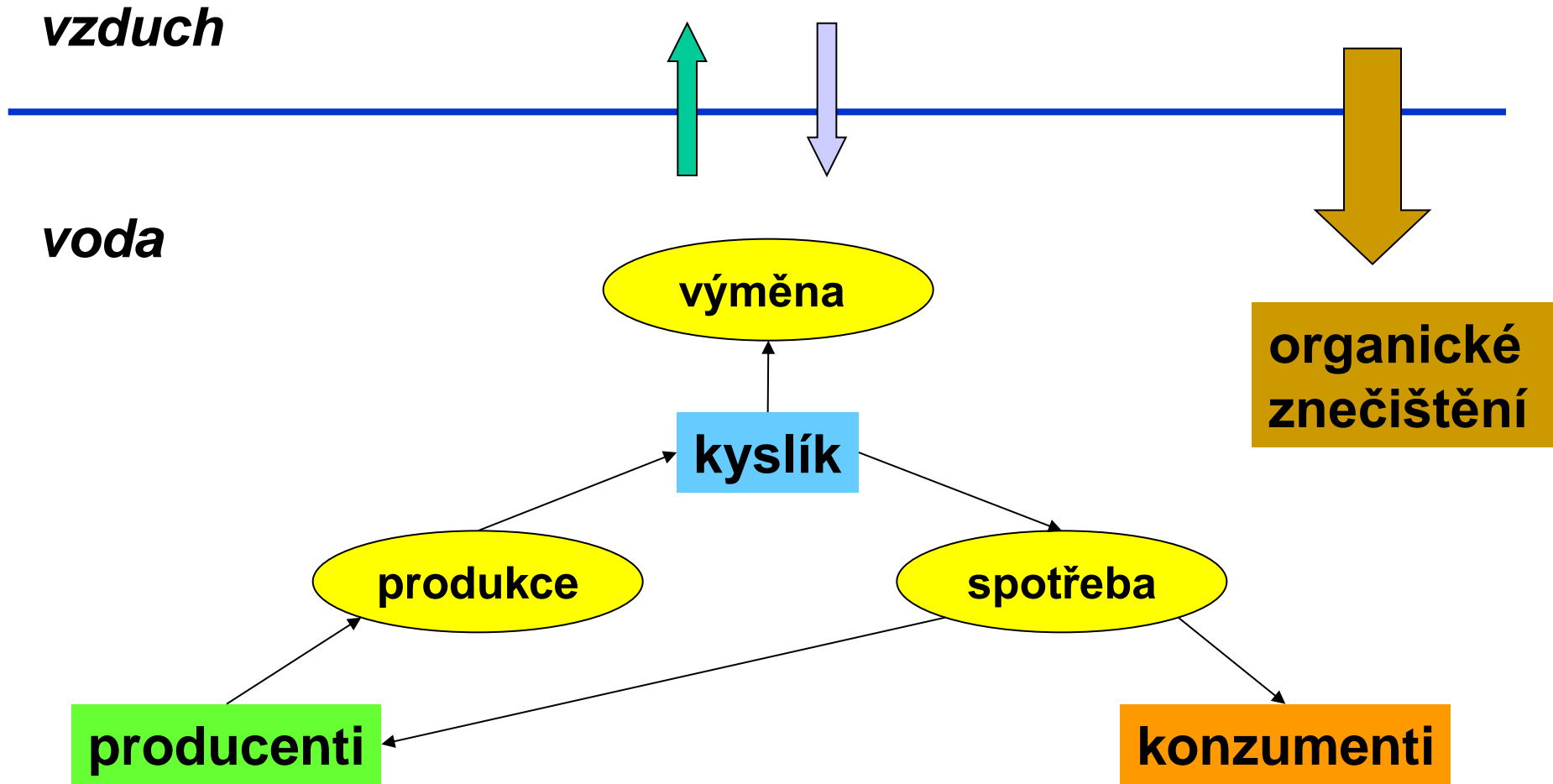

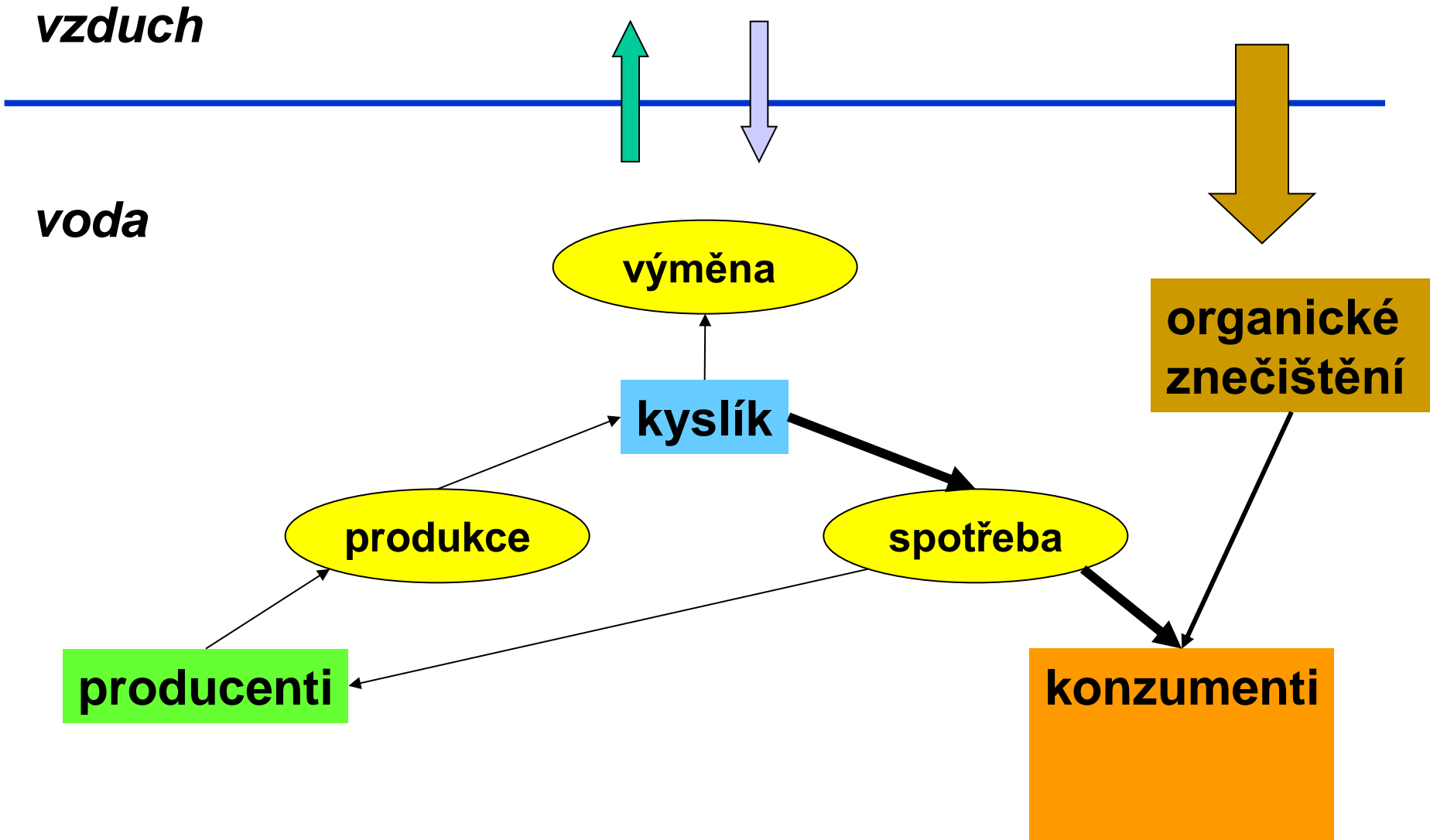
Rozpustnost kyslíku

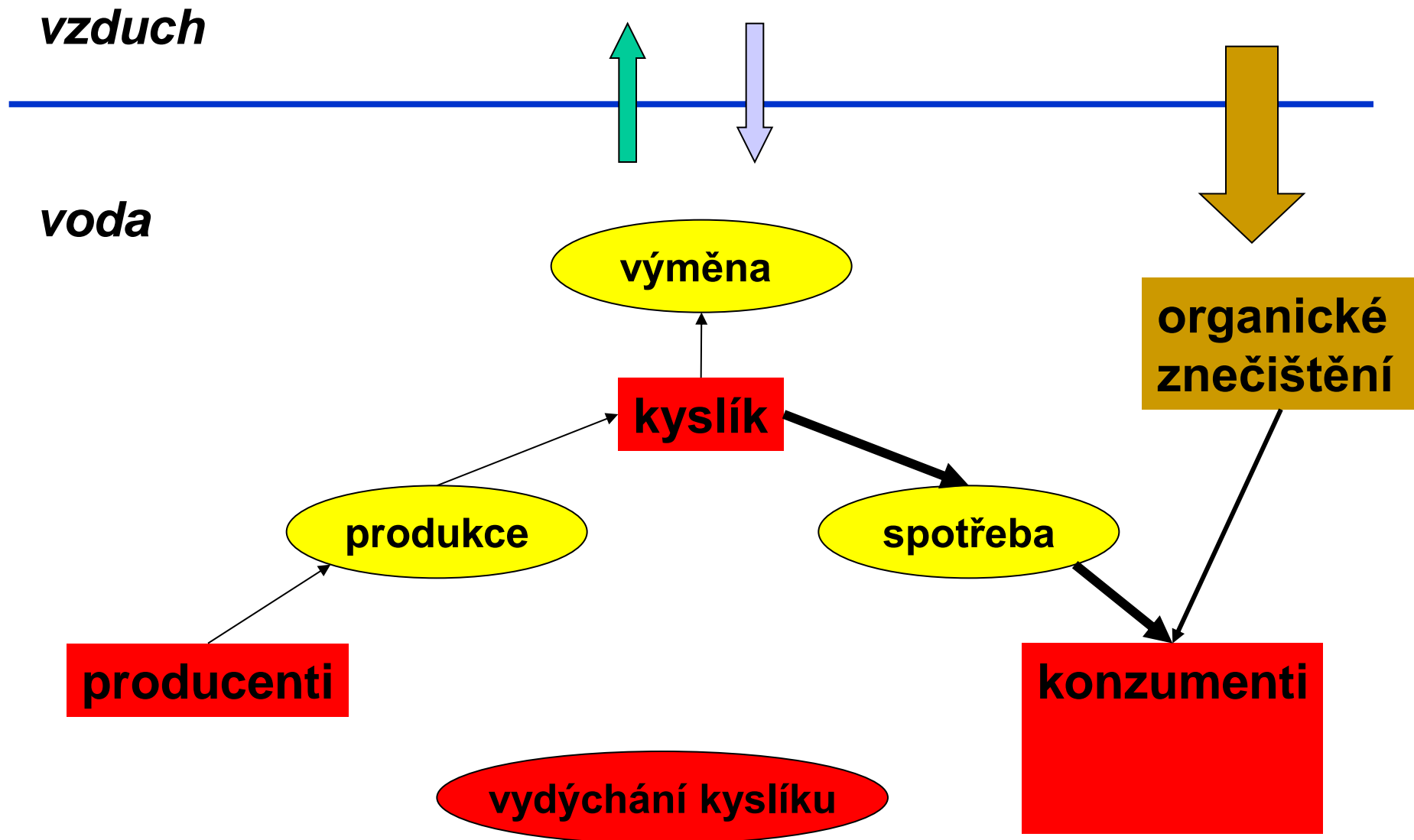
Rozpustnost kyslíku

Rozpustnost kyslíku

Rozpustnost kyslíku

Rozpustnost kyslíku

zvýšená teplota + organické znečištění = rozpad vodních ekosystémů

Rozpustnost kyslíku

význam tepelného znečištění z elektráren

Konec.